

Vyhodnocení ekonomických sankcí vůči ruské ekonomice

Bakalářská práce

Vedoucí práce:

Doc. Ing. Lubor Lacina, Ph.D.

Tereza Černošková

Brno 2016

Zde bych ráda poděkovala vedoucímu mé práce panu doc. Ing. Luborovi Lacinovi, Ph.D., za cenné rady, připomínky, trpělivost a ochotu, které byly klíčové při tvoření a zpracování této práce.

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci: **Vyhodnocení ekonomických sankcí vůči ruské ekonomice**

vypracovala samostatně a veškeré použité prameny a informace jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Souhlasím, aby moje práce byla zveřejněna v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách ve znění pozdějších předpisů, a v souladu s platnou *Směrnicí o zveřejňování vysokoškolských závěrečných prací*.

Jsem si vědoma, že se na moji práci vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., autorský zákon, a že Mendelova univerzita v Brně má právo na uzavření licenční smlouvy a užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 Autorského zákona.

Dále se zavazuji, že před sepsáním licenční smlouvy o využití díla jinou osobou (subjektem) si vyžádám písemné stanovisko univerzity o tom, že předmětná licenční smlouva není v rozporu s oprávněnými zájmy univerzity, a zavazuji se uhradit případný příspěvek na úhradu nákladů spojených se vznikem díla, a to až do jejich skutečné výše.

V Brně dne 20. května 2016

Abstract

Černošková, T. Evaluation of economic sanctions against Russia. Bachelor thesis. Brno: Mendel University, 2016.

The aim of this bachelor thesis is compare effectiveness of economic sanctions imposed against Russia in 2014 and 2015 with the sanctions imposed against Iraq, Serbia and Iran. Individual sanctions are analysed using few evaluating criteria, namely country's dependence on export or import of some commodity, participation of suppliers and customers in sanctions, duration of sanctions, population's support of their political leader's behaviour, impact on GDP and multilaterally of sanctions, and the success and effectivity of the sanctions is evaluated.

Keywords

Economic sanctions, Russia, Iraq, Serbia, Iran, effectivity of economic sanctions, export, import, development of GDP, multilaterally of sanctions

Abstrakt

Černošková, T. Vyhodnocení ekonomických sankcí vůči ruské ekonomice. Bakalářská práce. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2016.

Cílem mé bakalářské práce je srovnat účinnost ekonomických sankcí uvalených na Ruskou federaci v letech 2014 a 2015 se sankcemi uvalenými na Irák, Srbsko a Írán. Jednotlivé sankce jsou podrobně analyzovány za užití několika hodnotících kritérií, konkrétně podle závislosti země na exportu a importu některé komodity, účasti dodavatelů a odběratelů na sankcích, délky trvání sankcí, podpory obyvatel odsouzeného jednání, dopadu na HDP země a multilaterality sankcí, a je vyhodnocena jejich úspěšnost a efektivita.

Klíčová slova

Ekonomické sankce, Rusko, Irák, Srbsko, Írán, efektivita ekonomických sankcí, export, import, vývoj HDP, multilateralita sankcí

Obsah

1	Úvod	13
2	Cíl práce a metodika	15
3	Ekonomické sankce	17
3.1	Vymezení a cíle sankcí.....	17
3.2	Klasifikace sankcí	17
3.3	Vymezení ekonomických sankcí a jejich efektivita	19
3.4	Pohled EU na ekonomické sankce	20
4	Příklady uvalení ekonomických sankcí	23
4.1	Ekonomické sankce proti Iráku	23
4.1.1	Vypuknutí a průběh Irácko-Kuvajtského konfliktu	23
4.1.2	Ekonomické sankce uvalené na Irák.....	23
4.1.3	Vyhodnocení ekonomických sankcí na Irák	25
4.2	Ekonomické sankce proti Srbsku.....	28
4.2.1	Vypuknutí a průběh kosovského konfliktu	28
4.2.2	Ekonomické sankce uvalené na Srbsko	28
4.2.3	Vyhodnocení ekonomických sankcí na Srbsko	30
4.3	Ekonomické sankce proti Íránu.....	33
4.3.1	Důvody uvalení ekonomických sankcí na Írán	33
4.3.2	Ekonomické sankce uvalené na Írán	33
4.3.3	Vyhodnocení ekonomických sankcí na Írán	35
4.4	Ekonomické sankce proti Rusku	37
4.4.1	Vypuknutí a průběh války na Ukrajině	38
4.4.2	Politické pozadí konfliktu na Ukrajině.....	38
4.4.3	Ekonomické sankce uvalené na Rusko	39
4.4.4	Vyhodnocení ekonomických sankcí proti Rusku.....	41
5	Diskuze	46
6	Závěr	48

7	Literatura	50
A	Přílohy	56

Seznam obrázků

Obr. 1	Počet zemí, na které byly uvaleny sankce organizacemi OSN, OBSE a EU v letech 1990-2003	22
Obr. 2	Vývoj HDP v Iráku v letech 1969-2013	56
Obr. 3	Vývoj HDP v Srbsku během devadesátých let 20. století	57
Obr. 4	Export Indie do Svazové republiky Jugoslávie v letech 1995-2007	57
Obr. 5	Íránský export ropy	58
Obr. 6	Vývoj HDP Íránu v letech 2006 až 2014	58
Obr. 7	Vývoj nezaměstnanosti Íránu v letech 2006 až 2016	59
Obr. 8	Přehled nejvýznamnějších exportních partnerů Ruska a Evropské unie v roce 2013	60
Obr. 9	Vývoj cen ropy v letech 2012 až 2016	61
Obr. 10	Závislost ruské ekonomiky na importu v letech 2006 a 2013; vyjádřeno procentním podílem všech výrobců	61
Obr. 11	Vývoj HDP v Rusku v letech 2006 - 2014	62
Obr. 12	Vývoj roční míry růstu HDP v Rusku v letech	62
Obr. 13	Vývoj inflace v Rusku v letech 2010 - 2014	63

Seznam tabulek

Tab. 1	Číselné vyhodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí na Irák	27
Tab. 2	Číselné vyhodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí na Srbsko	32
Tab. 3	Číselné vyhodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí na Írán	37
Tab. 4	Číselné vyhodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí na Rusko	44

1 Úvod

V 80. letech 20. století probíhala Irácko-Íránská válka, během níž Kuvajt poskytl Iráku značnou finanční podporu. Po konci války Irák požadoval, aby byl jeho dluh u Kuvajtu smazán, ale Kuvajt odmítl. Reakcí na to byla rychlá Irácká invaze na území Kuvajtu, která proběhla 2. srpna 1990 a vyvolala nesouhlas a pobouření většiny západních států, v čele se Spojenými státy americkými. Vznikl tak ozbrojený konflikt nazývaný Válka v perském zálivu mezi Irákem a koalicí 28 států (včetně Československa). Okolní arabské země se snažily zahájit vyjednávání, zatímco západ požadoval okamžité stažení ozbrojených jednotek z území Kuvajtu. I přes to však po třech dnech bojů převzaly irácké jednotky vládu nad zemí a prohlásily Kuvajt součástí Iráku. V reakci na to schválila Rada bezpečnosti OSN uvalení ekonomických sankcí na Irák a Kuvajt, konkrétně pak uvalila embargo na dovoz ropy z těchto států. O dva dny později pak přibyly další sankce, a to úplné ekonomické, obchodní a finanční sankce včetně uvalení embarga na dovoz zbraní do Iráku a Kuvajtu.

O necelý rok později se rozhořel konflikt přímo na evropském kontinentu¹, a to konflikt, kterým započal rozpad Jugoslávie. Když 25. června 1991 vyhlásilo Slovinsko a Chorvatsko nezávislost, vyslali hlavní představitelé Jugoslávie, kteří toto rozhodnutí neuznali, proti Slovinsku Jugoslávskou lidovou armádu. Evropské společenství se snažilo tento konflikt zažehnat vyjednáváním, ale po dvou neúspěších sáhlo k použití sankcí. 5. července 1991 uvalilo tedy sankce na účastníky tohoto konfliktu. I přesto však konflikt dál pokračoval a to nejenom na území Chorvatska². Z toho důvodu byly sankce uvaleny i Radou bezpečnosti OSN. Když pak byla v roce 1995 podepsána mírová dohoda mezi zástupci západních mocností a představiteli Chorvatska, Bosny a Hercegoviny a Srbska³, odstranila Rada bezpečnosti své sankce, ovšem Evropská unie se rozhodla nechat uvalená zbrojní embarga na nově vzniklé státy⁴. K těm se pak v roce 1998 přidaly rozsáhlejší sankce⁵ v reakci na krizi v Kosově.

Důvodem pro uvalení sankcí ovšem nemusí být vždy jen ozbrojený konflikt. To lze vidět na příkladu Íránu, na který byla první vlna sankcí uvalena na konci roku 2006, a to kvůli podezření z tajného programu na vývoj zbraní hromadného ničení. V prvním kole sankcí se pak jednalo o zákaz dodávání materiálu a technologií potřebných k vývoji jaderné zbraně. Následoval pak zákaz nákupu a íránského vývozu zbraní a v roce 2008 bylo pak uvalování sankcí uzavřeno zpřísněním předešlých a rozšířeno o uvalení sankcí na určité osoby, které se přímo podílely na vývoji a také zmrazení zahraničních fondů a finančních aktiv vybraným organiza-

¹ První ozbrojený konflikt na území Evropy od konce 2. světové války (Lacina, Ostřížek, 2011, s. 67).

² V březnu 1992 vypukl konflikt i na území Bosny a Hercegoviny.

³ Tzv. Daytonská dohoda.

⁴ Chorvatsko, Slovinsko, Republika Makedonie, Bosna a Hercegovina, Svazová republika Jugoslávie.

⁵ Sankce vůči celému Srbsku i sankce cílené přímo na jednotlivé osoby, konkrétně na prezidenta Slobodana Miloševiče a jeho spolupracovníky, následované i tvrdšími sankcemi.

cím a osobám. Teherán však i nadále tvrdil, že veškerý jeho jaderný program slouží pouze k vědeckým účelům.

A konečně přesuneme-li se do konce roku 2013, dostaneme se k událostem, které odstartovaly vlnu jedněch z největších a nejdiskutovanějších sankcí od konce Studené války. Právě tehdy se ukrajinský prezident Janukovyč rozhodl nepodepsat asociační smlouvu s Evropskou unií a tím odstartoval sled událostí, které otrásl celou Evropou a vyústily v březnu 2014 odtržením Krymu od Ukrajiny a jeho ruskou anexí. Odpovědí západu na tyto události bylo uvalení celé řady sankcí. V první vlně to bylo konkrétně zmrazení finančních aktiv a zákaz vycestování na proruské rebely na Ukrajině a na hlavní ruské funkcionáře, následované zákazem evropských investic na Krymu. Po dalších událostech, které se rozhodně nedají nazvat uklidněním situace, následovalo další kolo sankcí, které se dál snažilo donutit Rusko k nápravě a znovunastolit mezinárodní mír a bezpečnost.

Tyto sankce díky dohodám o prodloužení stále platí⁶, a přestože se v posledním roce objevily další události⁷, které na sebe strhly pozornost Evropy, je tato otázka sankcí proti Rusku a politicky nestabilní situace na Ukrajině stále velmi aktuální a diskutovanou. Mnohdy totiž otevírá diskuzi mnohem komplexnějšího problému, a to, jestli jsou ekonomické sankce v dnešním globalizovaném světě stále ještě vhodný nástroj mezinárodní politiky. Jakou mají vlastně úspěšnost? A skutečně je dnes ještě možné ekonomicky znevýhodnit některý stát pomocí ekonomických sankcí?

⁶ V prosinci 2015 se státy Evropské unie dohodly na prodloužení platnosti sankcí o dalších šest měsíců (Země EU prodloužily o 6 měsíců sankce proti Rusku, 2015).

⁷ V první řadě zcela jistě válka v Sýrii, která odstartovala uprchlickou krizi v Evropě.

2 Cíl práce a metodika

Hlavním cílem mé práce je srovnat účinnost ekonomických sankcí uvalených na Ruskou federaci s několika případy uvalení sankcí z historie, konkrétně na Irák, Srbsko a Írán, a na základě toho vyhodnotit jejich nastavení a efektivitu s pomocí níže uvedených kritérií. Při vyhodnocování sankcí budu vycházet hlavně z toho, do jaké míry sankce splnily svůj účel a dosáhly tak svého cíle.

Dílčími cíli práce jsou rozebrat a vyhodnotit sankce uvalené na Irák, Jugoslávii (později Srbsko), Írán a Ruskou federaci. Ve všech případech budu brát v potaz, zda sankce dosáhly svého záměru a donutily tak daný stát k nápravě a hlavně jestli se jim povedlo dosáhnout svého cíle, tedy udržet nebo znovunastolit mezinárodní mír a bezpečnost obyvatel.

Díky těmto dílčím cílům pak vyhodnotím, jsou-li ekonomické sankce, v našem stále více propojeném a globalizovaném světě, stále ještě vhodným nástrojem, jak potrestat daný stát a donutit ho k nápravě.

K vyhodnocení efektivity ekonomických sankcí jsem si zvolila několik hlavních kritérií:

1. Nakolik je země, na kterou byly sankce uvaleny závislá na exportu určité komodity. Pokud tato země získává většinu svých prostředků z vývozu jedné komodity (například ropy, diamantů atd.), je snadnější ji o tyto příjmy pomocí sankcí připravit. Budu tedy hodnotit zdali má sankcionovaná země takovouto klíčovou komoditu a z kolika procent je na jejím vývozu závislá.
2. Podobně jako u prvního bodu je důležité má-li země určitou komoditu, kterou může získat pouze importem z jiných zemí. Sankce jsou opět účinnější v případě, že země není schopná získat komoditu jinak než dovozem.
3. Pokud země splňuje první a druhou podmínku je také důležité, jestli se její dodavatelé/odběratelé aktivně účastní sankcí. Stačí pouze jedna země, která se sankcí neúčastní nebo je porušuje a jejich účinnost klesá. Budu tedy posuzovat hlavní obchodní partnery dané země a jejich účast v uvalení sankcí, případně jestli je sankcionovaná země schopná nalézt jiného alternativního obchodního partnera.
4. Podle Smeetse (1990, s. 114) se účinnost sankcí snižuje s délkou jejich trvání. Uvalit ekonomické sankce je jedna věc, ale udržet je po delší dobu je věc druhá. Sankcionovaná země se snaží najít skulinu pro zmírnění sankcí a i ostatní účastníci sankcí, na které mají též negativní dopad, si časem najdou způsob, jak jejich nastavení obejít. Ovšem Oxenstierna a Olsson (2015, s. 32) už tak jednoznačně nehovoří a tvrdí, že čím déle jsou sankce účinné, tím více se akumulují náklady způsobené sankcemi. Na druhou stranu však souhlasí s tvrzením, že se země dokáže sankcím přizpůsobit a najít si způsob, jak je alespoň částečně obejít. Záleží tedy na konkrétním případě a situaci sankcionované země.

5. Velmi také záleží na politickém vůdci země. Pokud je ve svém státu oblíbený a schopný svou činností, kterou vyvolal odsouzení okolních zemí a mezinárodních společenství, obhájit před vlastním lidem, je velmi pravděpodobné, že i civilisté budou ochotni se nějaký čas uskromnit kvůli sankcím. Budu tedy hodnotit oblíbenost politického vůdce země, a to pomocí dostupných hodnocení popularity politiků, prezidenta, případně vlády. V případě, že tyto data nebudou dostupná, zhodnotím toto kritérium pomocí informací o následném politickém vývoji země (vyhlášení předčasných voleb, znovuzvolení prezidenta apod.).
6. Dále se budu věnovat i vývoji HDP sankcionované země. Porovnáám je s vývojem před uvalením sankcí, případně i s vývojem po zvednutí sankcí. Vedle HDP státu se budu věnovat i vývoji nezaměstnanosti. Vyhodnotím, jestli je vývoj těchto ekonomických veličin zapříčiněn ekonomickými sankcemi nebo jinými událostmi.
7. V dokumentu vydaném Radou EU (podrobněji níže) je zmíněno, že Evropská unie bude hledat co nejvíce partnerů pro podporu jejích sankcí. Je důležité, aby se sankcí účastnilo co největší množství států (tzv. multilaterální sankce). Proto budu sankce hodnotit i z pohledu počtu zemí, účastnících se ekonomických sankcí. Čím více zemí, tím vyšší šanci na úspěch sankce mají.

Na závěr každého hodnocení uvedu tabulku, ve které ohodnotím sankce podle těchto hodnotících kritérií. Hodnotit je budu číselně a to na třístupňové škále od -1 do 1. V případě naprostého neúspěchu a nulové efektivity sankcí v daném kritériu, jim přiřadím hodnocení -1. Pokud budou sankce úspěšné jenom částečně (například se najde jedna země, která sankce poruší nebo sankcionovaná země najde způsob, jak sankce částečně obejít), ohodnotím je 0. U naprostého úspěchu sankcí a dosažení požadovaného účinku je ohodnotím číslem 1.

3 Ekonomické sankce

3.1 Vymezení a cíle sankcí

V rámci mezinárodních vztahů existuje jen omezené spektrum možností, jak státy donutit k plnění svých povinností. Jedním z těchto způsobů jsou právě ekonomické sankce. Ty patří do skupiny tzv. donucovacích prostředků, jejichž použití je regulováno mezinárodním právem. Z právního hlediska donucovací prostředky představují reakci na porušení nějakých mezinárodněprávních norem. Dále je pak právní věda definuje jako ta donucovací opatření, kde není použita hrubá síla. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 2)

Při použití sankcí vždy na jedné straně stojí země zasažená sankcemi, tedy cíl, a na straně druhé země uvalující sankce, tedy vysílatel. Sankce mohou být částečné nebo úplné. Částečné sankce jsou hodnoceny jako více limitované v jejich výsledném ekonomickém efektu, naopak úplné sankce jsou rozhodně více účinné a vyžívané v případech ambicióznějších cílů. (Smeets, 1990, s. 1) Sankce uvalené pouze jediným státem (unilaterální) nemají v dnešním globalizovaném světě takovou úspěšnost jako sankce uvalené mezinárodním společenstvím (multilaterální), ovšem dnes již ani mezinárodní spolupráce nezaručí úspěch v účinnosti sankcí. (Hufbauer, Schott, Elliott, 2007, s. 9)

Nejčastější cíle sankcí můžeme rozdělit do pěti skupin (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 3):

- Změna určité politiky země (většinou se jedná o porušování občanských a politických práv)
- Změna vládnoucího režimu
- Potřeba snížení vojenské agresivity cílové země
- Oslabení ekonomické a vojenské síly
- Jiná změna chování cílové země

Cíl ekonomických sankcí se může během jejich působení měnit.

3.2 Klasifikace sankcí

Sankce lze klasifikovat mnoha různými způsoby. Pod pojmem sankce si můžeme představit například (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009):

- Zbrojní embargo
- Ekonomické sankce
- Zákaz vstupu, letů a cestování
- Diplomatičké sankce

- A další⁸

Zbrojní embarga by se v jistém smyslu daly zahrnout do obchodních sankcí, jelikož jejich podstata je v omezování obchodu se zbraněmi a vojenským materiálem, ovšem ve většině materiálů se o nich hovoří samostatně. Jejich cílem je zabránění nebo většinou utlumení vojenského konfliktu, tím, že je agresor odříznut od dodávek zbraní a ostatního materiálu. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 3) Tyto sankce jsou unikátní v tom, že na rozdíl od jiných sankcí jejich cílem není způsobit ekonomickou újmu dané zemi, ale odepřít jí přístup k určitému produktu. (Kreutz, 2005, s. 6)

Ekonomické sankce směřují více do hospodářské sféry daného cíle. Snaží se zamezit, aby agresor využíval hospodářství země k válečným účelům. Většinou se jedná o embarga a bojkoty určitých komodit, které jsou pro danou zemi ekonomicky nepostradatelné (například ropa, diamanty) a z jejichž prodeje země financuje svá vojenská tažení. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 3) Časté je také zmrazení kont země nebo jejich hlavních představitelů v zahraničí. Tento typ sankcí může postihnout celé státy nebo pouze určité osoby.

Zákazy vstupu, letů a cestování se vztahují na určité osoby nebo skupiny osob a odpírají jim právo vstupu na určité území (například na území Evropské Unie). (Kreutz, 2005, s. 6-7) Dále se také využívají zákazy letů, tzn. nejen zákaz letů letadel ze země, ale i vstup dopravních prostředků na území země, na kterou jsou uvaleny mezinárodní sankce. Úmyslem je izolovat danou zemi a vyloučit ji z mezinárodní komunity zabráněním letecké dopravy z a do země. (Kreutz, 2005, s. 6) Mimo to sem můžeme zařadit i omezení železničního spojení nebo omezení rádiového, televizního či jiného vysílání a další. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009)

Diplomatické sankce mohou znamenat například odmítnutí státní návštěvy, odvolání vlastních diplomatů nebo prohlášení cizích diplomatů za persona non grata. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 4) Můžeme sem také zahrnout i bojkoty sportovních a kulturních akcí a omezení spolupráce. Vcelku se jedná o symbolická gesta, která mají ukázat nesouhlas s jednáním cílové země. (Kreutz, 2005, s. 7)

S rostoucí využívaností sankcí roste i počet analýz a zkoumání jejich fungování. Sankce jsou většinou hodnoceny jako ne příliš uspokojujivé a to hlavně z důvodu, že postihují již tak trpící obyvatelstvo, zatímco političtí vůdci, kteří sankce svým jednáním vyvolali, nejsou sankcemi osobně nijak poznamenáni. Z toho důvodu v poslední době dochází k přechodu k tzv. cíleným sankcím. Ty cílí na konkrétní fyzické osoby, představitele režimu, vlády případně na teroristické skupiny. Sankce jsou většinou uvaleny ve formě zmrazení zahraničních kont určitých osob, zákazů vydávání víz atd. Tím se minimalizuje dopad na civilní obyvatelstvo. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009)

⁸ Klasifikace a rozdělení sankcí se často liší podle autora a jednotlivé skupiny sankcí se mohou překrývat.

Různých typů sankcí existuje velmi mnoho, já se ve své práci budu dál zaměřovat pouze na ekonomické sankce.

3.3 Vymezení ekonomických sankcí a jejich efektivita

Ekonomické sankce mohou zasáhnout obchodní výměnu, tedy přímo obchod se zbožím, nebo mohou cílit na finanční toky. (Hufbauer, Schott, Elliott, 1990, s. 36)

Do skupiny sankcí cílených na obchod (obchodní sankce) patří zvýšení cel, odvolání doložky nejvyšších výhod, odmítnutí vývozní či dovozní licence, ale především embargo a bojkot. Chceme-li ovlivnit příjem dané země z exportu, případně zamezit vývozu strategických komodit, které jsou velmi důležité pro financování válečných aktivit země, použijeme bojkot. Embarga (částečná nebo úplná) na druhou stranu ovlivňují import do dané země. Dá se tak zamezit například přísunu zbraní. Nevýhodou uvalování obchodních sankcí ovšem je, že zboží proudí mezi velkým množstvím subjektů a je tedy velmi obtížné je kontrolovat a vynucovat jejich dodržování. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 4)

Naopak sankční opatření finanční povahy jsou sice méně viditelná, ale mnohem lépe vynutitelná a kontrolovatelná, jelikož finanční toky se soustředí v rukou několika bank a finančních společností. (Hufbauer, Schott, Elliott, Oegg, 2007, s. 47) Mezi finanční sankce můžeme zařadit například zmrazení aktiv donucovaného státu a jeho státních příslušníků, kontrolu finančních a kapitálových toků, pozastavení podpory a další. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 4)

Efektivita ekonomických sankcí je v poslední době velice diskutovanou otázkou. Mnoho ekonomů a autorů různých studií je vůči nim skeptických a i mnohé jejich analýzy je nehodnotí jako příliš úspěšné. Jednou z věcí, za kterou jsou sankce často kritizovány, je skutečnost, že jejich účinek pociťuje více civilní obyvatelstvo zasažené země než politické elity, které svým chováním tyto sankce vyvolaly. Již tak trpící civilní obyvatelstvo často díky sankcím nemá dostatek základních komodit, jako například léků, potravin a dalších produktů denní potřeby. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 5)

Ovšem pokud máme hodnotit účinnost sankcí, musíme si napřed odpovědět na otázku, co je v tomto případě úspěch. Podle Hufbauera (2007, s. 4) můžeme označit za úspěch takovou situaci, kdy díky námi uvaleným sankcím v dané zemi dojde ke změně politiky, chování nebo změně místní vlády. Dodává však, že dosažení těchto cílů nemusí být vždy pouze zásluhou sankcí. I Druláková, Trávníčková a Zemanová (2009, s. 6) ve své publikaci uvádí, že na donucovaný stát působí mimo sankcí i spousta jiných okolností a tlaků. Ty stejně jako sankce jej mohou ve výsledku dovést ke změně politiky nebo režimu. Sankce neprobíhají v izolovaném prostředí a my musíme při jejich vyhodnocování vždy brát v úvahu i mnoho dalších okolností. Stanovit však jejich váhu a zásluhu na změně chování sankcionovaného státu je díky rozmanitosti prostředí, ve kterém státy fungují, exaktně naprosto nemožné. Jak tedy vyhodnotit naše sankce jako účinné?

Logicky se při hodnocení sankcí nabízí dva základní pohledy. Sankce můžeme vyhodnotit jako úspěšné, bylo-li dosaženo stanoveného cíle nebo jsou úspěšné,

pokud co možná nejvíce poškodili sankcionovaný stát.⁹ Druhý pohled klade důraz na fakt, jak sankce působí na trh zboží a služeb a trh kapitálu. Mayall (1984, s. 631) tvrdí, že hospodářské sankce jsou účinné pouze, pokud jsou univerzální a sankcionovaný stát je na daných dovážených komoditách a kapitálu naprosto závislý.

Další pohled na efektivitu sankcí tvrdí, že sankce mohou být účinné, pouze pokud jsou multilaterální. Tedy, když se k jejich dodržování přihlásí co možná nejvíce států. Čím více států, tím větší efektivita sankcí. Opakem jsou sankce unilaterální.¹⁰ Kromě počtu států je samozřejmě velmi důležitá i síla a ekonomická významnost daných států. Samozřejmě důležitým faktorem také je, zdali je stát důležitým obchodním partnerem sankcionované země. Ideální stav je, když je donucovaný stát naprosto závislý na určité komoditě nebo kapitálu plynoucím ze země, nebo zemí, uvalující sankce. (Kršková, 2009, s. 14)

Zajímavý je také pohled Roberta Papea (1997, s. 97), který je kritikem sankcí a v podstatě odmítá jejich efektivitu. Ten tvrdí, že sankce můžeme označit za úspěšné, pokud splní tři kritéria. Za prvé stát zasažený sankcemi přistoupí na některý z požadavků uvalující země¹¹. Druhé kritérium je, že hrozilo uvalení sankcí nebo již byly uvaleny před změnou chování cíle daných sankcí. A za třetí, že neexistuje jiné vysvětlení změny agresorova chování než uvalené sankce. Tímto alternativním vysvětlením většinou bývá použití vojenské síly, nebo jenom hrozící zapojení vojenských jednotek do konfliktu.

3.4 Pohled EU na ekonomické sankce

Podíváme-li se konkrétně na Evropskou Unii (dále EU), tak ta ve svém dokumentu vydaném Radou EU¹² přímo uvádí, že využití sankcí je důležitý způsob jak udržet a obnovit mezinárodní mír a bezpečnost v souladu se zásadami Charty Organizace spojených národů (dále OSN) a Společnou zahraniční a bezpečnostní politikou EU. Rada může využít sankce, aby tak podpořila snahu bojovat s terorismem, omezit šíření zbraní hromadného ničení a prosadit dodržování lidských práv, demokracie a dodržování zákonů (The Council of the European Union, 2004, s. 2). V dalším bodě tohoto dokumentu je zmíněno, že Rada se bude snažit získat co možná nejvíce partnerů pro podporu jejich sankcí. Stejně jako Hufbauer, Schott a Elliott (2008, s. 9) tedy zmiňuje, že sankce s větší mezinárodní podporou jsou efektivnější a mají tak větší šanci na úspěch.

Před podepsáním Maastrichtské smlouvy v roce 1992, díky které se evropská spolupráce rozrostla i o spolupráci v oblasti zahraniční politiky, se veškeré postupy při uplatňování sankcí týkaly pouze sankcí uvalených Organizací spojených ná-

⁹ Například vývoj HDP, nezaměstnanosti nebo obchodní bilance státu.

¹⁰ Ty používají nejčastěji USA, jelikož představují velkou a silnou ekonomiku a díky tomu v jejich případě i tyto sankce mohou být úspěšné.

¹¹ Toto však podle Papea může být i zcela triviální gesto, které nijak nemění chování agresora.

¹² The Council of the European Union: Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions), 2004.

rodů. Evropské společenství do konce osmdesátých let 20. století využívalo spíše diplomatické prostředky a nikoliv vojenské či ekonomické¹³. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 10) V únoru roku 1992 pak byla podepsána Smlouva o Evropské unii (Maastrichtská smlouva), která zavedla pojem Evropská unie a také sjednotila všechno, co bylo doposud vytvořeno se všemi oblastmi spolupráce. Byla nově vytvořena Společná zahraniční a bezpečnostní politika (SZBP) jakožto druhý pilíř třípilířové struktury Evropské unie¹⁴. (Lacina, Ostrřížek a kol., 2011, s. 64) Mimo jiné tento pilíř stanovuje i rozhodovací procedury ohledně sankcí. Kreutz (2005) ve své odborné práci poukazuje na následný přechod EU od řešení problémů diplomatickou cestou k autonomnímu používání sankcí.

EU se v oblasti uvalování sankcí zavázala ke spolupráci s Radou bezpečnosti OSN, což znamená, že musí provádět sankce, které jsou přijaté Radou bezpečnosti OSN. Také se účastní sankcí uvalených Organizací pro bezpečnost a spolupráci v Evropě (dále OBSE)¹⁵ a jak již bylo řečeno, přijímá i své autonomní sankce. Na následujícím grafu je vidět, kolik sankcí uvaluje výlučně EU, OSN a OBSE. Počet sankcí přijatých EU od devadesátých let 20. století značně převyšuje počet sankcí OSN i OBSE. Jak zmiňuje Kreutz ve své práci (Kreutz, 2005, s. 15), je to způsobeno zavedením Společné zahraniční a bezpečnostní politiky v roce 1992, ale kromě toho také tvrdí, že Evropská unie sahá k použití sankcí, na rozdíl od OSN, i v případech prevence a ne jenom jako odpověď na skutečnost ohrožující mír. Například v případech, kdy je ohroženo respektování lidských práv, dochází ke státním převratům nebo se výrazně zpomalila demokratizace země. K tomu dochází převážně v rozvojových zemích, a proto EU často volila jako formu sankcí přerušování rozvojové pomoci daným zemím.¹⁶ Tato sankční opatření použila Unie v devadesátých letech například u Haiti, Somálska, Keni, Nigérie nebo Rwandy. (Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2008)

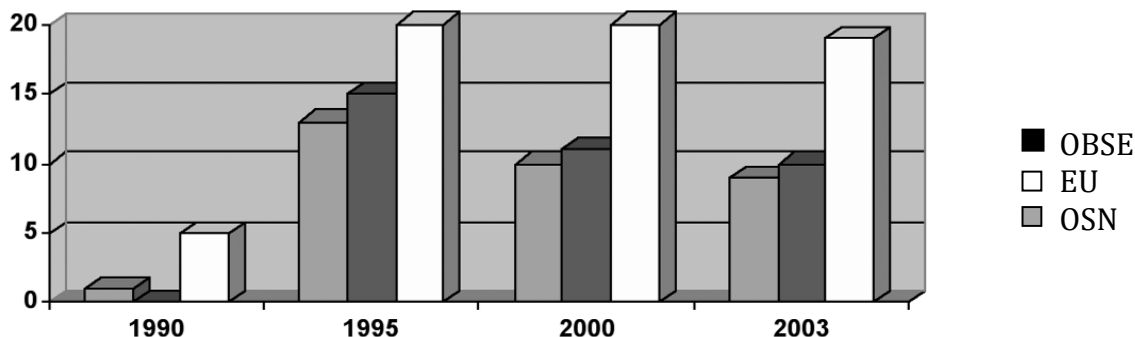
¹³ Diplomatie řešení konfliktů se v praxi označuje jako nástroje *soft power* a naopak sankce a další politicko-ekonomické nástroje se označují jako *hard power*.

¹⁴ Vznikl tzv. Maastrichtský chrám o třech pilířích. Kromě již zmíněného druhého je zde pak i Oblast společenství a Policejní a soudní spolupráce v trestních věcech.

¹⁵ Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě vznikla v roce 1975 na základě Helsinského aktu. K jejím činnostem patří asistování zemím při zavádění bezpečnostních opatření, monitoring bezpečnostní situace a implementace požadovaných opatření. Zabývá se širokým spektrem hrozeb, od vojenských přes politické, ekonomické až po sociální a environmentální. Její členská základna čítá 57 zemí (všechny státy EU a další evropské země a země střední Asie a severní Ameriky). (Euroskep.cz)

¹⁶ Nejčastěji se jednalo o částečné přerušování pomoci, v několika případech šlo i o úplné přerušování nebo zpomalení rozvojové pomoci.

Obr. 1 Počet zemí, na které byly uvaleny sankce organizacemi OSN, OBSE a EU v letech 1990-2003¹⁷

Zdroj: Druláková, Trávníčková, Zemanová, 2009, s. 15

Kdybychom měli na závěr shrnout hlavní poznatky, pak by to určitě bylo tvrzení Drulákové, Trávníčkové a Zemanové (2009, s. 15), že jedním z trendů, které můžeme po druhé světové válce sledovat je jasný posun od unilaterálních sankcí k multilaterálním a zároveň jejich častější používání po konci Studené války. Dalším trendem je i častější uvalování cílených sankcí, a to díky tomu, že dovolují se vyhnout negativním dopadům na civilní obyvatelstvo. Evropská unie se po začlenění zahraniční a bezpečnostní politiky do svého druhého pilíře v roce 1992 snaží zasahovat do bezpečnostních otázek a problémů nejen regionálně, ale snaží se jednat i jako jeden z globálních aktérů.

¹⁷ V grafu jsou uvedeny všechny sankce, nejenom ekonomické.

4 Příklady uvalení ekonomických sankcí

4.1 Ekonomické sankce proti Iráku

Jako první příklad uvalení ekonomických sankcí jsem si vybrala sankce uvalené na začátku devadesátých let 20. století na Irák. Předtím, než se budu zabývat samotnými sankcemi a jejich vyhodnocením, tak popíši události, které k jejich uvalení vedly.

4.1.1 Vypuknutí a průběh Irácko-Kuvajtského konfliktu

Důvodem uvalení ekonomických sankcí na Irák bylo jeho vojenské obsazení sousedního Kuvajtu, které proběhlo 2. 8. 1990. Rada bezpečnosti OSN okamžitě vydala rezoluci, ve které toto jednání odsuzovala a žádala okamžité stažení všech iráckých jednotek z území Kuvajtu a zahájení jednání obou států o příměří. Další rezoluce Rady bezpečnosti OSN následovala 6. 8. 1990¹⁸, ve které již byly uvaleny ekonomické sankce na Irák a stanovena Komise pro kontrolu realizace sankcí. (The United Nations, 1996, s. 14, 15)

I přes uvalení ekonomických sankcí však Irák území Kuvajtu neopustil, a proto byla zahájena vojenská operace Pouštní bouře. Ta trvala do 27. 2. 1991, kdy byl Kuvajt osvobozen. Irák byl celou válkou velmi poškozen, utrpěl velké ztráty na životech i na své infrastruktuře díky vzdušné ofenzívě, která měla mimo jiné za cíl zničit irácké radary, irácký válečný potenciál a zničit spojení mezi iráckými orgány a vojenským velitelstvím. I po válce následovaly ekonomické sankce, které dál zatěžovaly celou zemi i její civilní obyvatelstvo.

4.1.2 Ekonomické sankce uvalené na Irák

Ekonomické sankce na Irák byly uvaleny 6. 8. 1990 a byly jasně definovány rezolucí 661. V té bylo podle článku 3 rozhodnuto, že všechny státy by se měly zdržet:

1. Importu všech komodit a produktů z Iráku a Kuvajtu¹⁹, které byly vyexportovány po vydání této rezoluce.
2. Jakýchkoliv aktivit na území dané země, které by přímo podporovaly nebo by měly za cíl podporovat export nebo expedici všech komodit a produktů z Iráku a Kuvajtu. Dále pak jakékoliv šíření těchto komodit na území daného státu a jejich další export, obzvláště pak přesun finančních zdrojů do Iráku a Kuvajtu, které by byly použity k takovému šíření.

¹⁸ Rezoluce 661.

¹⁹ Přestože Kuvajt nebyl v tomto konfliktu v postavení agresora, jeho území bylo v této době ovládnuto vládou Saddáma Husajna a to včetně jejich nalezišť ropy. Irák tímto krokem zdvojnásobil své možnosti těžby ropy (Eichler, 2006, s. 102) a veškerý příjem z exportu ropy, jak z území Iráku, tak i Kuvajtu, náležel irácké vládě. Z tohoto důvodu se sankce vztahovaly i na Kuvajt.

3. Prodeje nebo dodávání jakýchkoliv produktů a komodit včetně zbraní a ostatního vojenského vybavení, ať už vyprodukované na jejich území nebo ne, ale vyjma potřeb striktně určeným ke zdravotním účelům. Také v případě humanitárních okolností je možné dodávat potraviny jakémukoliv člověku na území Iráku a Kuvajtu. Dále je nutné se vyhnout dodávání produktů a komodit kterémukoliv člověku na území Iráku nebo Kuvajtu, které by měly za cíl pokračování jakékoliv obchodní činnosti na území těchto dvou států, a také všech aktivit, které by podporovaly nebo měly za cíl podporovat prodej nebo dodávání komodit a produktů.

Dále pak tatáž rezoluce ve článku 4 uvádí, že by všechny státy neměly dávat k dispozici vládě Iráku žádné fondy nebo jiné finanční a ekonomické prostředky a měly by předejít, aby jejich občané a další osoby pobývající na jejich území, takovéto prostředky poskytovali. Výjimku pak tvoří fondy a finanční obnosy sloužící výhradně ke zdravotním účelům a, v případě humanitárního využití, potraviny.

Rada bezpečnosti OSN v rámci této rezoluce také ustanovila Komisy pro kontrolu realizace sankcí, která se skládala ze všech členů Rady bezpečnosti OSN a vzala si na starost následující úkoly:

- Prozkoumat hlášení o postupu realizace daných sankcí.
- Požadovat ode všech států další informace o efektivní realizaci sankcí a dalších opatření uvedených v této rezoluci. (The United Nations, 1996, s. 168, 169)

Rada bezpečnosti však jasně dodává, že úkolem této Komise není vymáhání dodržování sankcí na jednotlivých státech. Stejně tak není v její kompetenci, aby rozhodla, zda Irák splnil veškeré své povinnosti vyplývající z Rezoluce natolik, aby byly sankce odstraněny nebo alespoň zmírněny. Tato rozhodnutí náleží pouze Radě bezpečnosti OSN.

Vedoucí role v reakci na tuto invazi se ujaly Spojené státy americké a také se úspěšně chopily iniciativy při uvalování ekonomických sankcí pod hlavičkou Rady bezpečnosti OSN. Čtyři hlavní principy, kterých chtěly Spojené státy uvalením sankcí dosáhnout, jsou podle Smeetse (1990, s. 111) tyto:

1. Okamžité, bezpodmínečné a naprosté stažení iráckých jednotek z území Kuvajtu;
2. Znovunastolení kuvajtské legitimní vlády namísto Irákem dosazené loutkové vlády;
3. Závazek bezpečí a stability v Perském zálivu;
4. Ochrana amerických občanů v zahraničí.

Spojené státy americké sice byly iniciátorem těchto sankcí, ovšem byly okamžitě následovány Velkou Británií a dalšími zeměmi Evropy.²⁰ Podle Smeetse (1990, s. 111) je udivující s jakou rychlostí západní státy byly schopné na tuto

²⁰ Mimo jiné i Československem. (Eichler, 2006, s. 106)

hrozbu reagovat a za jak krátkou dobu byly tyto sankce schváleny a uvedeny v praxi.

Přestože irácko-kuvajtský konflikt byl ukončen již v roce 1991, ekonomické sankce uvalené na Irák stále pokračovaly. Situace zde byla velice nejistá, Irák měl stále v držení poměrně veliký arzenál zbraní, nemluvě o jejich jaderném programu, a touto anexí Kuvajtu Saddám Husajn jasně ukázal svou nevyzpytatelnost a i určitou zbrkllost v jednání. Proto byl pro západ stále hrozbou a Rada bezpečnosti OSN tedy neviděla důvod k ukončení sankcí.

Tyto sankce pochopitelně nezasáhly pouze Irák a Kuvajt, ale i mnoho dalších zemí, které pocítily zastavení dodávek ropy z Iráku. Podle OSN²¹ zastavení dodávek ropy a následné spekulace na tomto trhu způsobily zdvojnásobení až ztrojnásobení cen ropy s následným negativním dopadem na mnoho národních ekonomik. Podle článku 50 v Chartě OSN však v případě, že „Rada bezpečnosti podniká preventivní nebo donucovací opatření proti některému státu, pak kterýkoli stát, ať člen či nečlen OSN, jemuž vzejdou z provádění těchto opatření zvláštní hospodářské problémy, má právo poradit se s Radou bezpečnosti o řešení těchto problémů.“ V tomto případě se na Radu obrátilo 21 států²², včetně Československa. Po posouzení jejich situace jim byla poskytnuta technická, finanční a materiální podpora.

Největší dopad měly sankce (v kombinaci s vojenským zásahem) na irácké civilní obyvatelstvo. Po posouzení vážnosti jejich situace Rada bezpečnosti navrhla speciální program nazvaný ropa-za-potravinu²³, jehož podstatou bylo, aby ropa vyexportovaná z Iráku byla přijata jako platba za určité množství potravin a zdravotních potřeb pro irácké obyvatelstvo. V zemi by pak dohlížel na využití těchto produktů speciální koordinátor. Rada bezpečnosti OSN se rozhodla pro schválení tohoto programu v dubnu 1995, avšak Saddám Husajn tuto nabídku odmítl s tím, že je to zasahování do jeho suverenity. Proto byly na toto území vyslány alespoň týmy Světové zdravotnické organizace a UNICEF. Situace pro civilní obyvatelstvo se však díky sankcím stále zhoršovala, a proto v prosinci 1996 Husajn tento program konečně přijal a díky tomu se situace v roce 1997 lehce zlepšila. (Rieff, 2003)

4.1.3 Vyhodnocení ekonomických sankcí na Irák

Prvním kritériem pro hodnocení je závislost země na exportu určité komodity. V tomto směru je Irák ideální zemí pro uvalení sankcí. Jeho export byl před uvalením sankcí z 99% tvořen ropou (Smeets, 1990, s. 113) a zbytek především z datlí, plynu a umělých hnojiv. Jelikož ropa šla z Iráku drtivou většinou přes Turecko a Saudskou Arábii, nebylo těžké tyto dodávky zastavit. Turecko se aktivně účastnilo blokování iráckého exportu ropy a díky napjatým vztahům mezi Irákem a Saudskou Arábií²⁴ nebyl problém přerušit i tuto cestu. Problém ovšem měly i státy, kte-

²¹ World Economic Survey pro rok 1991.

²² Poprvé v historii OSN se na Radu v této záležitosti obrátilo takové množství států. (The United Nations, 1996, s. 20)

²³ V originále oil-for-food. (The United Nations, 1996, s. 99)

²⁴ Anexe Kuvajtu tento vztah ještě výrazně zhoršila.

ré od Iráku ropu odebíraly, mezi kterými byla i většina účastníků sankcí. Z toho důvodu se Spojené státy rozhodly přistoupit k neobvyklému kroku a požádaly Saudskou Arábii a další vývozce ropy, aby zvýšily jejich produkci a tím vyplnily ztrátu vzniklou bojkotem irácké ropy.²⁵ (Elliot, Hufbauer, Schott, 1990)

Na straně importu nebyla závislost Iráku na okolních zemích tak velká jako u exportu, ale stále byla výrazná. Irák dovážel zhruba 70% veškerého jídla, léků a hnojiv využívaných v zemědělství. Přestože díky svým zásobám (ropy a díky té i celkového bohatství země) byla země na krátkodobý výpadek importu připravena, v dlouhodobějším pohledu nebyla schopná bez mezinárodního obchodu poskytnout dostatek potravy pro veškeré obyvatele, případně zůstat moderní a rozvíjející se společností, kterou se před sankcemi stávala. (Rieff, 2003) Přestože podle Elliota, Hufbauera a Schotta (1990) bude určitá malá část těchto produktů do Iráku dopravena pašeráky přes Turecko, Írán a Jordánsko, bude Irák úspěšně izolován od zbytku světové ekonomiky. I pašování zboží časem ustane, jakmile Saddámovi dojdou peníze, což bylo v roce uvalení sankcí (1990) předpovídáno na jaro případně léto dalšího roku.²⁶ V případě exportu i importu byl tedy Irák izolován od okolního světa téměř dokonale.

Hlavní obchodní partneři Iráku byli Spojené státy americké, Turecko, Japonsko, Brazílie, Francie a ostatní země Evropského společenství. Všechny tyto země se účastnily sankcí, takže kromě občasného ilegálního vývozu/dovozu některých komodit, se podařilo odstříhnout Irák od jeho hlavních zdrojů. Dokonce i Sovětský svaz, který měl vždy velké ekonomické i vojenské vazby na Irák se v této záležitosti postavil na stranu západních zemí.²⁷ Irák v tomto případě na své straně neměl žádné spojence, což je další klíčové kritérium pro výslednou efektivitu sankcí. (Smeets, 1990, s. 113, 116)

Když na začátku roku 1991 byl Kuvajt osvobozen a irácké jednotky se stáhly zpět, mnoho lidí očekávalo, že ekonomické sankce uvalené na Irák budou staženy také. Přesto se tak nestalo. Spojené státy a Velká Británie byly terčem velké kritiky za tento krok, ale obě mocnosti se hájily tím, že tento krok pro ně znamená menší zlo. Ve svém článku se David Rieff (2003) ptá několika amerických diplomatů a politiků na jejich důvody. Z jejich odpovědí jasně plyne, že Saddám Husajn pro ně stále představoval hrozbu. Díky jeho minulosti, častým a opakovaným výpadům do okolních zemí, jednání s civilním obyvatelstvem jeho vlastní země a programu na vývoj zbraní hromadného ničení by pro všechny státy bylo velice riskantní odstranit sankce a doufat v jeho lepší chování. V tomto případě byla navíc délka trvání sankcí důležitá pro konečný úspěch sankcí. Náklady země způsobené sankcemi se začaly hromadit a přesahovat únosnou míru.

²⁵ USA také přišlo s plánem, aby se tyto nečekané příjmy použily k pomoci rozvojovým zemím.

²⁶ Předpovězeno agenturou Webster. (Elliot, Hufbauer, Schott, 1990)

²⁷ Přestože to byl pravděpodobně pouze strategický tah ze strany Sovětského svazu, který byl značně nervózní z přítomnosti západních vojenských jednotek na Blízkém východě, bylo toto připojení se této velmoci k sankcím velmi důležité. (Smeets, 1990, s. 116)

V době zahájení anexe Kuvajtu nebylo nejmenších pochyb, že Husajn je ten typ vůdce, který je schopen svůj čin politicky zdůvodnit a přesvědčit své lidi, že je to správná věc. Po skončení konfliktu a pokračování sankcí se však ukázal jako ten nejhorší typ diktátora. V roce 1993 byl tlak na Spojené státy a jejich spojence, aby zvedli sankce čím dál větší, zejména od arabského světa. Hlavním důvodem bylo utrpení civilního obyvatelstva země, o kterém byly tyto státy přesvědčeny, že je způsobeno pouze sankcemi. Madeleine Albright²⁸ kvůli tomu navštívila většinu hlavních měst arabských států s důkazy, kolik peněz Husajn vynakládá na svůj život v přepychu, zatímco jeho lidé hladovějí na ulicích. Nato veškerá podpora Husajna ustala, i tak se ovšem našlo spoustu zastánců rychlého odstranění sankcí. (Rieff, 2003)

Na obrázku č. 2 v příloze je zobrazen vývoj hrubého domácího produktu v Iráku v letech 1969-2013. Před rokem 1990 můžeme vidět pozvolný růst, který byl zastaven až sankcemi v roce 1991. Tento pokles pokračoval až do druhé poloviny devadesátých let. Číselné hodnoty HDP Iráku jsou následující: v roce 1989 bylo HDP na úrovni 38 miliard amerických dolarů. Od roku 1990 do roku 1996 se hodnota HDP pohybovala pod 30% částky z roku 1989, takže v roce 1996 byla zhruba 10,6 miliard amerických dolarů. (Central intelligence agency, 2007)

Jak je již zmíněno výš, sankcí se účastnila velká řada států, včetně důležitých iráckých dodavatelů a odběratelů. Podle hodnotícího kritéria multilaterality sankcí je tedy hodnotím jako úspěšné.

Není pochyb o tom, že Saddám Husajn byl diktátor a zločinec, který způsobil své zemi velkou újmu, ale ekonomické sankce uvalené v roce 1990 mají na svědomí velkou část úpadku Iráku a utrpení jeho obyvatel. Tyto sankce hodnotím jako úspěšné z mnoha důvodů, které jsou popsány v této kapitole, ale nejvíce se jejich účinek odráží ve všech popisech situace v Iráku v devadesátých letech. Podle zprávy vydané organizací UNICEF, která se zabývala dětskou úmrtností v Iráku v období sankcí, zemřelo díky sankcím 500 000 dětí. Další statistiky ohledně úpadku země jsou ještě horší. Podle Davida Rieffa (2003) se země, která byla v osmdesátých letech jednou z nejrychleji rozvíjejících se, změnila v zemi, kde všichni (s výjimkou půl milionu členů Saddámovy politické strany a jejich rodin) byli závislí na dodávkách jídla od OSN, dětská úmrtnost byla tragicky vysoká, vzdělávací systém zkolaboval a choroby, které již téměř vymizely, se vrátily, mnohdy dokonce jako epidemie.

Na závěr shrnu své celkové vyhodnocení sankcí podle kritérií uvedených v metodice do tabulky.

Tab. 1 Číselné vyhodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí na Irák

KRITÉRIUM	HODNOCENÍ
Export	1
Import	1

²⁸ V té době jako nový ambasador Washingtonu.

Dodavatelé/odběratelé	1
Délka trvání sankcí	1
Přístup obyvatel	0
Dopad na HDP země	1
Multilateralita sankcí	1

Takový byl výsledek ekonomických sankcí uvalených na Irák. Bohužel se jim ovšem nepodařilo odstranit Saddáma Husajna z vedení země, což se později ukázalo jako velká chyba, která měla v novém století velké následky.

4.2 Ekonomické sankce proti Srbsku

Dále se budu věnovat sankcím uvaleným na Srbsko v letech 1998 až 1999 v reakci na krizi v Kosovu.

4.2.1 Vypuknutí a průběh kosovského konfliktu

Už od samého založení Jugoslávie po první světové válce byla tato oblast velice nestabilní z důvodu velké národnostní a náboženské rozdílnosti.²⁹ Definitivně došlo k vypuknutí násilí v roce 1991 na Slovinsku, následovaly pak války v Chorvatsku a Bosně a Hercegovině. Mírová smlouva byla podepsána v listopadu roku 1995 jako tzv. Daytonská dohoda. Tou vznikla Svazová republika Jugoslávie³⁰, jejíž součástí bylo právě i Kosovo. (Hladký, 2015) Mír nevydržel dlouho a v únoru roku 1998 vypukla válka mezi UCK³¹ a ozbrojenými silami Svazové republiky Jugoslávie³². Konflikt se stal mezinárodní záležitostí po masakru demonstrujících kosovsko-albánských civilistů srbskou policií v březnu 1998, byl mezinárodně odsouzen a následovalo uvalení ekonomických sankcí na Srbsko.

4.2.2 Ekonomické sankce uvalené na Srbsko

Už během nepokojů předcházejících rozpadu Jugoslávie na počátku devadesátých let byla sestavena skupina států³³, která sledovala situaci v Jugoslávii³⁴. I v případě kosovského konfliktu se tato skupina rozhodla zasáhnout a v březnu 1998 po odsouzení srbské brutality vůči civilistům se rozhodla zvýšit nátlak na prezidenta

²⁹ Zejména mezi katolickým Chorvatskem a pravoslavným Srbskem.

³⁰ Celá nově vzniklá Svazová republika Jugoslávie se skládala ze Srbska, Montenegro a území Kosova. Zcela jí dominovalo Srbsko.

³¹ Kosovská osvobozenecská armáda.

³² Drtivou většinou byla tato armáda tvořena Srby.

³³ V originále nazývaná jako Contact group.

³⁴ V této skupině byly Spojené státy americké, Ruská federace, Velká Británie, Francie, Německo a Itálie. (Balkans Briefing, 2000)

Slobodana Miloševiče a dát mu desetidenní ultimátum ke stažení jeho speciálních policejních jednotek a ke klidu zbraní. V případě pokračování bojů, by pak tyto státy přikročily k uvalení ekonomických sankcí.³⁵ Ovšem koordinace této skupiny byla značně problematická a zvláště váhání Ruska ohledně uvalení sankcí zpomalilo rozhodovací proces natolik, že bylo jasné, že tato opatření nemohou nabýt účinnosti po uplynutí daného ultimáta. Proto se vláda Evropské unie rozhodla nečekat na rozhodnutí Rady bezpečnosti OSN a uvalit poprvé ve své historii vlastní autonomní sankce.³⁶ Ty se naprosto shodovaly se sankcemi, pro které se rozhodla i výše zmíněná skupina států, která se k nim následně také připojila. (De Neuilly, 2001, s. 3,4) V březnu 1998 byly ustanoveny Radou EU tyto sankce:

1. Uvalení embarga na dovoz zbraní na území Svazové republiky Jugoslávie.
2. Zákaz dodávek vybavení a materiálu, který by mohl být použit na vnitrostátní útlak nebo teroristickou činnost.
3. Uvalení moratoria na vládou poskytované úvěry na obchod a investice v Srbsku, včetně vládních financování privatizací v Srbsku.
4. Zákaz vydávání víz pro hlavní představitele Svazové republiky Jugoslávie a Srbska a všech, kdo jsou zodpovědní za útlak v Kosovu.

Ve své zprávě ze setkání Rady EU (Council of the European Union, 1998) je dále uvedeno, za jakých podmínek budou tyto sankce okamžitě staženy. Evropská unie očekává od vlády Svazové republiky Jugoslávie tyto kroky:

1. Stažení speciálních policejních jednotek a klid zbraní bezpečnostních jednotek státu.
2. Umožnění přístupu do země Mezinárodnímu výboru Červeného kříže a dalším humanitárním organizacím, stejně tak i představitelům Evropské unie a dalších velvyslanectví.
3. Veřejné zavázání se k zahájení dialogů s vedením Kosovsko-Albánské komunity.

Ministři zahraničí států výše zmíněné skupiny se dohodli k dodržování této první vlny sankcí a poskytnutí prezidentu Miloševičovi další čtyři týdny ke splnění uvedených podmínek. V opačném případě přistoupí k další vlně sankcí. (De Neuilly, 2001, s. 5)

Rada bezpečnosti OSN přijala rezoluci zavádějící zbrojní embargo až na konci března 1998.

Jelikož se situace v Kosovu stále nelepšila, ministři zahraničí se sešli znovu na konci dubna 1998 (kromě ruského ministra) a rozhodli se zahájit druhou vlnu sankcí, konkrétně pak zmrazení finančních zdrojů a aktiv Svazové republiky Jugo-

³⁵ Konkrétně k uvalení úplného zbrojního embarga na Svazovou republiku Jugoslávie, zastavení dodávek vybavení, které by mohlo být použito k útlaku nebo terorismu, zamítnutí udělení víz pro srbské představitele a vládu a k uvalení moratoria na finanční podporu obchodu a investic.

³⁶ Evropská unie se již dřív samozřejmě účastnila sankcí, ale v tomto případě to bylo poprvé, kdy se jednalo o její autonomní sankce a ne sankce uvalené Radou bezpečnosti OSN.

slávie a vlády Srbska držené v zahraničí. (Anthony, 2002, s. 213) Tyto sankce vstoupily v platnost na začátku května 1998. Přesto se situace na území Kosova ještě zhoršila a násilí eskalovalo. Reakcí na to pak byla třetí vlna sankcí, a to zastavení nových investic do Srbska (vešla v platnost na začátku června 1998). Čtvrtá vlna sankcí následovala hned na konci června 1998, a to v podobě uvalení zákazu letů na jugoslávské letecké společnosti a dopravní prostředky mezi Svazovou republikou Jugoslávie a členy Evropské unie. Po zbytek roku 1998 probíhalo převážně diplomatické jednání, které bylo v prosinci a následně i v roce 1999 provázeno poslední vlnou sankcí. V první řadě to byl zákaz přijetí všech osob, které v Jugoslávii omezují nezávislost médií³⁷, následoval zákaz dodávek a prodeje ropy a ropných produktů na území Svazové republiky Jugoslávie³⁸ a v poslední řadě prodloužení zákazu vydávání víz, zmrazení finančních fondů, zákazu financování a poskytování nových investic Jugoslávii a úplný zákaz letů.³⁹ (De Neuilly, 2001, s. 6)

Evropská unie se v tomto případě uvalování sankcí snažila využít tzv. chytré (cílené) sankce. Proto dávala větší důraz na zákazy vydávání víz a zmrazení zahraničních fondů hlavním představitelům Svazové republiky Jugoslávie, tedy těm, kteří se na tomto konfliktu přímo podíleli.⁴⁰ Již v září 1999 upravila zákaz vývozu ropy a povolila dodávky ropy na území Kosova a Montenegro (dále platil pouze na Srbsko). (Anthony, 2002, s. 214)

Sankce zůstaly v platnosti až do roku 2000, kdy se situace uklidnila a hlavně vláda prezidenta Miloševiče padla. Po volbě nového prezidenta byly sankce postupně uvolňovány, kromě sankcí cílených konkrétně na Slobodana Miloševiče.⁴¹ Poslední sankce byly odstraněny v listopadu 2001. (Anthony, 2002, s. 214)

4.2.3 Vyhodnocení ekonomických sankcí na Srbsko

Díky režimu, který vládl jak v Jugoslávii na začátku devadesátých let, tak i v nově vzniklé Svazové republice Jugoslávie, byla země politicky i obchodně velmi izolovaná. Většinu komodit proto získávala ze svého vlastního území a mezinárodní obchod zde téměř neexistoval. Po osamostatnění Slovinska, Chorvatska a Bosny a Hercegoviny ztratila nová Svazová republika Jugoslávie hodně ze svých zdrojů, ale vláda prezidenta Miloševiče držela zemi dál v izolaci. Ekonomika těchto zemí v devadesátých letech by se dala charakterizovat těmito znaky: velký podíl stínové ekonomiky, fungování černých trhů, státem vlastněná většina firem, které byly kontrolovány a pod vlivem oligarchů, nedostatek investic a neefektivní fiskální systém. Během rozpadu Jugoslávie se ekonomická situace ještě zhoršila v podobě velkého poklesu produkce a obrovské hyperinflace. Na obrázku č. 3 v příloze je

³⁷ 14. 12. 1998

³⁸ 23. 4. 1999

³⁹ 10. 5. 1999

⁴⁰ V první řadě to byl prezident Slobodan Milošević, jeho rodina, všichni ministři a představitelé vlády.

⁴¹ Ten byl posléze uvězněn a souzen pro obvinění z genocidy, válečných zločinů a zločinů proti lidskosti. Konce procesu se však nedožil.

vidět, jak obrovský byl pokles HDP na počátku devadesátých let. V následujících letech (do roku 1997) se ekonomická situace v Srbsku lehce zlepšila, ale u moci byl stále režim prezidenta Miloševiče, a proto se země otevřela okolnímu světu jenom minimálně. (Crnobrnja, 2008)

Podle Crnobrnja a kolektivu (2008) byl export proměnnou, která v Srbsku po rozpadu Jugoslávie klesala nejméně. Sankce, které byly na již tak velmi uzavřenou zemi uvaleny, situaci beze sporu ještě zhoršily, ovšem jejich účinek nebyl zdaleka tak velký jako by byl v případě země aktivně obchodující na mezinárodním trhu. To minimum exportu, které bylo založeno na vývozu strojů a náhradních automobilových dílů, bylo ještě více utlumeno a nahrazeno produkcí zemědělských produktů. Země také nebyla závislá na exportu jedné určité komodity (jako ropa v případě Iráku), což má také dopad na efektivitu sankcí.

V případě importu bylo Srbsko před rozpadem Jugoslávie stejně jako u exportu zvyklé odebírat produkty od ostatních států Jugoslávie. Po rozpadu se snažilo otevřít svůj trh novým zemím, ale ekonomické sankce tuto snahu pozastavily. Přesto se Srbsko snažilo hledat nové dodavatele i na východě. Na obrázku č. 4 v příloze můžeme vidět export Indie do Svazové republiky Jugoslávie, který se v letech rozpadu Jugoslávie přerušil, ale po roce 1997 se spolupráce obnovila. Indie se ekonomických sankcí na Srbsko neúčastnila, takže export pokračoval i po roce 1998. Import komodit z Indie nebyl nijak zvlášť objemný, ale Svazová republika Jugoslávie zůstávala, stejně jako v případě exportu, nadále uzavřená před světovým (především západním) obchodem.

První vlna ekonomických sankcí byla uvalena na začátku roku 1998 a odstranění posledních sankcí proběhlo na konci roku 2001. Podle Smeetsovy (1990, s. 115) teorie, že čím déle jsou sankce uvalené, tím menší účinek mají, můžeme tyto sankce označit jako neefektivní. Když ještě vezmeme v úvahu, že v průběhu let 1998 a 1999 stále přibývaly další sankce, logicky z toho vyvodíme, že tyto sankce nebyly nastaveny dostatečně efektivně, aby dosáhly svého cíle a účinně paralyzovaly cílenou zemi. Ani podle teorie, která hovoří o nahromadění se nákladů způsobených sankcemi, nemůžeme hovořit o úspěchu sankcí. Země se i nadále nacházela ve stejném stavu korupce a stínové ekonomiky jako před jejich uvalením.

Pokud bychom se nyní zaměřili na podporu civilního obyvatelstva jednání vlády Svazové republiky Jugoslávie, můžeme ji zhodnotit jako ve větší míře negativní. Jelikož Miloševičova vláda vedla válku proti části vlastního území, tedy proti svým vlastním občanům, nemohlo být tohle jeho jednání přijato občany kladně. Většina obyvatel tehdejší Svazové republiky Jugoslávie byli sice srbské národnosti, ale kromě nich zde žili i Albánci, obyvatelé Montenegro a samozřejmě i Kosova. Podle Prtiny (2006) stála většina Srbů na přelomu osmdesátých a devadesátých let na straně svého prezidenta a za jeho politikou, že všichni Srbové musí žít v jednom společném státě. Po začátku konfliktu s Kosovem se však proti Miloševičovi obrátila i většina Srbů. Brutalita jeho režimu, neustálé potlačování svobody slova a tisku, politické vraždy jeho odpůrců a oponentů a následné bombardování tohoto území vojsky NATO bylo vyčerpávající pro všechny obyvatele tehdejší Svazové republiky Jugoslávie.

Vývoj HDP země, který vidíme na obrázku č. 3 v příloze, ukazuje velký pokles HDP země v roce 1999. Nicméně pokles začal již v roce 1997, tedy před uvalením ekonomických sankcí. Ty jeho pokles ještě urychlily, ale již v roce 1999 můžeme vidět obrat a pozvolný růst. Sankce byly odstraněny až na konci roku 2001, takže HDP země začalo růst navzdory ekonomickým sankcím. Z toho plyne, že přes počáteční urychlení poklesu HDP sankce neměly na jeho vývoj velký vliv.

Sankcí se účastnila celá řada zemí včetně Evropské unie, Spojených států amerických a dalších států OSN. Můžeme tedy mluvit o multilaterálních sankcích, ovšem ani tento fakt v tomto případě neznamena, že jsou sankce efektivní. Krom toho například Rusko svým váháním zpomalilo celý proces přijímání sankcí (viz kapitola Ekonomické sankce uvalené na Srbsko).

Tyto ekonomické sankce hodnotím jako z většiny neúspěšné. Jedním z důvodů je, že se snažily více izolovat již tak velice izolovanou zemi. Ekonomická situace na jejím území byla velice špatná již před sankcemi a zcela určitě se i nově uvalené sankce podílely na jejím zhoršení, ale největší podíl na katastrofální ekonomice země měla beze sporu hlavně vláda. Míra korupce, stínové ekonomiky, potlačování základních demokratických principů, ekonomickou elitou a příznivci prezidentova režimu vlastněné a spravované firmy a další podobné prvky charakterizují tento režim. Podle Central Intelligence Agency (2002) zanechala éra Miloševićovy vlády ve spojení s ekonomickými sankcemi a válka v Kosovu ekonomiku země na polovinu její velikosti v roce 1990. Dalším důvodem ekonomického úpadku bylo beze sporu i osamostatnění se velké části území. Slovinsko i Chorvatsko představovalo velmi důležitou část jugoslávské ekonomiky. Po dalším odpojení Bosny a Hercegoviny ztratila země velké množství zdrojů, dodavatelů i odběratelů. Na obrázku č. 3 v příloze vidíme, že pokles po odpojení Slovinska, Chorvatska a Bosny a Hercegoviny je mnohem větší než pozdější pokles v letech 1998 a 1999.

Tab. 2 Číselné vyhodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí na Srbsko

KRITÉRIUM	HODNOCENÍ
Export	-1
Import	-1
Dodavatelé/odběratelé	-1
Délka trvání sankcí	-1
Přístup obyvatel	1
Dopad na HDP země	0
Multilateralita sankcí	0

Ekonomické sankce však ani v tomto případě nedokázaly odstranit prezidenta země, který byl z velké části za vyvolaný konflikt zodpovědný. Milošević odešel z úřadu až po prohraných volbách v roce 2000, které nejdřív neuznal, ale po mohutných demonstracích v celém Srbsku byl nucen odejít. (Prtina, 2006)

4.3 Ekonomické sankce proti Íránu

Ekonomické sankce se v minulosti nevalovaly pouze z důvodu ozbrojeného konfliktu nebo anexe jiného území. V případě Íránu v roce 2006 to bylo z důvodu nepovoleného nukleárního programu, na kterém Írán pracoval v utajení, a který jasně porušoval mezinárodní pravidla pro vývoj nukleárních zbraní. V této kapitole se tedy budu zabývat těmito sankcemi na Írán a jejich hodnocením.

4.3.1 Důvody uvalení ekonomických sankcí na Írán

Situace v Íránu byla dlouhodoběji sledována Mezinárodní agenturou pro atomovou energii (IAEA), která však ani po třech letech sledování nebyla schopná podat Radě bezpečnosti OSN důkaz o nenahlášeném materiálu na výrobu nukleárních zbraní. Proto byla 31. 7. 2006 schválena rezoluce, ve které Rada bezpečnosti OSN dávala Íránu měsíc na to, aby přerušil veškeré své aktivity na obohacování uranu pro účely šíření jaderných zbraní, včetně výzkumu a vývoje. V případě nesplnění těchto podmínek budou na Írán uvaleny ekonomické sankce. Rada bezpečnosti OSN byla přesvědčena, že pozastavení jaderného programu spolu se spoluprací Íránu s Mezinárodní agenturou pro atomovou energii by vedlo k diplomatickému řešení, které by potvrdilo, že íránský jaderný program slouží pouze k mírovým účelům. (The United Nations, 2006) Tento předpoklad se však nesplnil, a z toho důvodu přistoupila Rada bezpečnosti OSN k uvalení ekonomických sankcí.

4.3.2 Ekonomické sankce uvalené na Írán

Jelikož ani po uplynutí lhůty jednoho měsíce se od Íránu nedostalo Radě bezpečnosti OSN žádné reakce, přistoupila na konci roku 2006 k uvalení první vlny ekonomických sankcí. V prosinci 2006 byla jednomyslně schválena rezoluce 1737, která uvalovala na Írán následující sankce:

1. Všechny státy by se měly vyvarovat importu a exportu jaderného materiálu a vybavení na vývoj jaderných zbraní.
2. Zmrazení finančního majetku osob, které se přímo podílí na jaderných aktivitách Íránu.
3. Všechny země by se také měly vyvarovat dodávání nebo prodeje vybavení a technologií, které by přispěly k vývoji jaderného programu. (The United Nations, 2006)

Jaderný program Íránu však nadále pokračoval, a proto Rada bezpečnosti OSN přistoupila v březnu 2007 k zpřísnění sankcí.⁴² V tomto druhém kole sankcí byl zakázán export zbraní do Íránu, zmrazení finančních aktiv v zahraničí a zákaz cestování osobám, které se podílí na vývoji jaderného programu. (BBC News, 2010)

⁴² Rezoluce 1747.

Třetí kolo sankcí následovalo až v březnu roku 2008⁴³, jelikož se Írán stále odmítal řídit předchozími rezolucemi. Tyto sankce podporovaly podrobnější dohled nad všemi operacemi a transakcemi íránských bank. Dále nabádaly k větší kontrole nákladních letadel a lodí opouštějících Írán. Rada bezpečnosti OSN také prodloužila sankce uvalené předchozími rezolucemi a rozšířila seznam osob, na které bylo uvaleno zmrazení finančních aktiv. (BBC News, 2010)

Poslední rezoluce č. 1929 byla vydána v červnu 2010, jelikož se situace stále neměnila. Tyto sankce zakazovaly prodej těžkých zbraní do Íránu (jako například bojové helikoptéry nebo raketové střely), zpřísnily pravidla pro bankovní transakce s íránskými bankami a rozšířily seznam osob zasažených cestovními zákazy a zmrazením majetku. Také zavádějí nová pravidla pro kontrolu nákladů s cílem najít a zastavit nákup zakázaného materiálu. Během schvalování této vlny sankcí se objevily protesty ze strany Ruska a Číny. Proto musely být před schválením zmírněny. Podle BBC News (2010) tak nebyly Radou bezpečnosti OSN uvaleny žádné devastující ekonomické sankce, ani ropné embargo.

To ovšem neplatilo o sankcích uvalených Spojenými státy americkými a Evropskou unií. Sankce uvalené USA se v mnoha bodech shodovaly se sankce Rady bezpečnosti OSN, ale kromě toho také cílily na ropný export Íránu.⁴⁴ Tyto sankce tedy cílily na zahraniční firmy, které by mohly dodávat Íránu služby, investice, vybavení a materiál, který by Íránu pomohl v další těžbě ropy. Dále také na jakékoli aktivity, které by usnadňovaly export ropy ze země (stavění lodí, výstavba přístavů atd.). (Laub, 2015) Evropská unie, kromě účasti na sankcích Rady bezpečnosti OSN, přijala i své vlastní sankce, které byly téměř tak rozsáhlé jako sankce přijaté USA. Ty byly přijaty až v březnu 2012 a kromě importu ropy z Íránu zakazovaly i dodávání vybavení a technologií potřebných k těžbě ropy do Íránu, stejně tak i investice do petrochemického průmyslu. (Council of the European Union, 2012)

Na začátku roku 2016 potvrdila Mezinárodní agentura pro atomovou energii, že země dodržuje požadavky mezinárodních společenství⁴⁵ a doporučila, aby sankce byly postupně odstraňovány. (Hudema, 2016) Tato dohoda byla uzavřena o rok dříve a podle ní má Teherán omezit svůj jaderný program výměnou za zrušení některých ekonomických sankcí. Dohoda je vyjednaná na osm let, během nichž se budou postupně odstraňovat sankce. V první řadě to jsou sankce uvalené na íránský export ropy, takže Írán může začít volně obchodovat s ropou. (ČTK, 2016)

Spojené státy americké však tuto dohodu nepovažují za správnou a kvůli íránskému testu balistických střel, která proběhla v říjnu 2015, uvalily na zemi další ekonomické sankce. Tato omezení se týkají především 11 íránských společností a jednotlivců, kteří jsou zapojeni do tohoto balistického programu. Teherán však tyto další sankce považuje za neopodstatněné. V platnosti tedy momentálně zůstávají

⁴³ Rezoluce 1803.

⁴⁴ Omezit íránské příjmy z prodeje ropy spolu s vyvíjením tlaku na íránské banky byl hlavní bod programu boje proti šíření jaderných zbraní prezidenta Obamy. Ten nastoupil do úřadu na začátku roku 2009, takže tyto sankce byly uvaleny později než sankce Rady bezpečnosti OSN.

⁴⁵ Omezení jaderného programu a povolení inspekcí Mezinárodní agentuře pro atomovou energii.

americké i evropské sankce týkající se materiálu využitelného ve vojenských oborech a technologiích, softwarů, zbraní a jednotlivců. (ČTK, 2016)

4.3.3 Vyhodnocení ekonomických sankcí na Írán

Írán představuje druhou největší ekonomiku na Středním východě, která je tvořena z velké části uhlovodíkovým sektorem (těžba a prodej ropy a zemního plynu), z menší části pak zemědělstvím a službami a v poslední řadě i finančními službami. Je však hodnocen jako druhá země na světě s největšími zásobami zemního plynu a čtvrtá v zásobách surové ropy. Příjmy země proto z velké části závisí na prodeji ropy a jsou tudíž poměrně proměnlivé. (Světová banka, 2016) Před rokem 2012 představoval export ropy polovinu vládních příjmů a z jedné pětiny tvořil HDP země. V té době byla největším odběratelem ropy od Íránu Evropská unie. V průměru odebírala 600 000 barelů denně z celkového vývozu 2,5 milionu barelů denně, jak můžeme vidět na obrázku č. 5 v příloze. (Laub, 2015)

Sankce uvalené Radou bezpečnosti OSN cílily především na jaderný materiál, technologie a konkrétní osoby, ne na export ropy ze země. Tyto sankce proto neměly na ekonomiku země nijak velký dopad. Na obrázku č. 6 v příloze můžeme vidět, že HDP země od roku 2006, kdy byly uvaleny první sankce Rady bezpečnosti OSN, dál rostlo. V roce 2011 dokonce dosáhlo svého maxima (592,04 miliard amerických dolarů). Dr. Hakimian z Londýnského Institutu Středního východu v rozhovoru s Johnsonem (2012) tvrdí, že zemi se daří lépe, než se předpokládalo a že Írán tyto sankce již nějakou dobu očekával a je na ně proto lépe připraven. Na otázku, jak se celkově daří íránské ekonomice vzhledem k uvaleným sankcím, odpovídá: „...Podíváme-li se na některé novější zprávy – například Mezinárodního měnového fondu ze srpna minulého roku – to, co vidíme, není zrovna skřípající ekonomika na svých kolenou díky sankcím. Sankce vytvářejí na Írán tlak, ale Írán je velká regionální ekonomika s relativně diverzifikovanou strukturou – ropa je pro ni velmi důležitá, ale není na ní výhradně závislá. ...“ V této době ovšem ještě nenabýly platnosti sankce uvalené Spojenými státy americkými a Evropskou unií, které omezovaly íránské obchodování s ropou. Tyto sankce začaly působit až v březnu 2012, a na rozdíl od sankcí Rady bezpečnosti OSN, měly na ekonomiku Íránu zřetelný dopad. Sankce Rady bezpečnosti OSN měly spíše symbolický efekt, a proto se dál budou věnovat sankcím uvaleným USA a Evropskou unií, tedy pouze blokování exportu ropy z Íránu.

V dubnu 2015 odhadl americký ministr financí Jacob Lew, že íránská ekonomika je o 15 až 20% menší, než by byla v případě neuvalení ekonomických sankcí. Zmínil také, že ztráta na příjmech z prodeje ropy je zhruba 160 miliard amerických dolarů. (Laub, 2015) Na obrázku č. 6 v příloze můžeme vidět, jaký byl vývoj HDP země. Před rokem 2012 stále rostlo a zlom nastal právě v tomto roce. Poté začalo klesat nesporně právě díky novým přísnějším sankcím. Jak bylo zmíněno výše, íránské příjmy byly před rokem 2012 z poloviny tvořeny příjmy z ropy. Nelze tedy přímo vyhodnotit, že je na nich země naprosto závislá (jako tomu bylo v případě Iráku), a proto tyto sankce nehodnotím jako úspěšné, ale pouze částečně úspěšné. Navíc po uvalení sankcí se země spíše než na produkci ropy začala soustředit na

sektor služeb. Podle současných dat z Trading Economics (2016) tvoří služby 51% HDP Íránu a produkce ropy pouze 23%.⁴⁶ Vezmeme-li v úvahu tvrzení Dr. Hakimi-ana (2012), že země sankce očekávala a tudíž se na diverzifikaci připravovala, můžeme podle prvního hodnotícího kritéria (závislost země na exportu určité komodity) vyhodnotit sankce jako neúspěšné.

Co se týče importu země, v roce 2014 byl větší než export a hlavní odebírané produkty byly pšenice, rýže, kukuřice a sójové boby. Největší íránský dodavatel je Čína (45%), dále pak Indie (8,2%), Jižní Korea (7,7%), Turecko (7,1%) a Německo (5,7%). (The Observatory of Economic Complexity, 2016) Na tyto potraviny se uvalené sankce nevztahovaly. Vztahovaly se však na import technologií, vybavení a materiálu na těžbu ropy. To sice nemělo přímý dopad na civilní obyvatelstvo, ale ovlivnilo to ropný průmysl země a tím i vývoj HDP, nezaměstnanosti a celkový vývoj ekonomiky země. Stejně jako u exportu zde však nemůžeme mluvit o jednoznačném úspěchu sankcí.

Hlavním odběratel ropy od Íránu byla Evropská unie, ovšem jak vidíme na obrázku č. 5 v příloze, neodebírala ani čtvrtinu z celkového množství prodané ropy. Ostatní odběratelé (především Čína, Indie, Turecko, Japonsko a Jižní Korea) se sankcí neúčastnili a dál odebírali ropu od Íránu. I tak se podle Lauba (2015) import z 2,5 miliardy barelů za den v roce 2011 zmenšil na 1,1 miliardy barelů za den v roce 2013. Nelze tedy podle dalšího hodnotícího kritéria jednoznačně označit tyto sankce za úspěšné.

Sankce na obchod s ropou byly uvaleny v březnu 2012 a zvednuty byly na začátku roku 2016. To je podle Smeetse (1990) dost dlouhá doba na to, aby z části ztratily svou účinnost a sankcionovaná země si v nich našla skuliny. V případě Íránu to bylo, jak je již zmíněno výše, diverzifikování na sektor služeb. Podíváme-li se na to z druhého pohledu, tedy kumulace nákladů s přibývajícím časem, vidíme, že sankce přece jenom měly na ekonomiku země znatelný dopad (vývoj HDP, nezaměstnanost atd.). Nakonec země přistoupila k vyjednávání a plnění podmínek (ovšem ne všechny státy považovaly podmínky spolupráce za dodržené, viz. text níž).

Jelikož tyto sankce byly uvaleny z důvodu jaderného programu země a většina sankcí (hlavně těch Rady bezpečnosti OSN) se nedotýkaly civilního obyvatelstva přímo, byla reakce obyvatel v podstatě nulová.

Dopad sankcí na HDP země byl již rozebrán výše, a proto se nyní zaměřím na nezaměstnanost země. Podle Lauba (2015) se země díky sankcím ocitla v recesi, která trvala dva roky a země se z ní začala vzpamatovávat až v roce 2014. Na obrázku č. 7 v příloze můžeme vidět vývoj nezaměstnanosti. Maxima dosáhla již v roce 2011 a to 14,7%. Další ostrý nárůst můžeme vidět v roce 2012, tady opět díky sankcím a v letech 2013 a 2014 už následoval pokles. Laub (2015) dále zmiňuje, že země v tomto období dosáhla také rekordní inflace, a to až 40%. Na celkovém úpadku ekonomiky země měly svůj podíl i padající ceny ropy a špatné vedení ze strany prezidenta země. I tak ovšem ekonomické sankce způsobily výrazný po-

⁴⁶ Vliv na pokles produkce ropy a zemního plynu měl i propad cen těchto komodit.

kles HDP, růst nezaměstnanosti a recesi v zemi, proto je dle tohoto kritéria hodnotím jako úspěšné.

Tyto sankce byly multilaterální a účastnilo se jich mnoho zemí. Ale neúčastnili se jich mnozí důležití dodavatelé/odběratelé země. S těmi Írán i nadále udržoval obchodní styky (Čína, Japonsko, Indie atd.).

Ekonomické sankce uvalené na Írán bezesporu oslabily jeho ekonomiku a způsobily jí řadu problémů a nakonec jej i přivedly k vyjednávání. Írán souhlasil s pravidly, která mezinárodní společenství vyžadovala. To je však značně diskutabilní, jelikož některé státy (Spojené státy americké) nepovažují tuto dohodu za dodrženou a pokračují s uvalováním sankcí.

Tab. 3 Číselné vyhodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí na Írán

KRITÉRIUM	HODNOCENÍ
Export	0
Import	0
Dodavatelé/odběratelé	0
Délka trvání sankcí	0
Přístup obyvatel	-1
Dopad na HDP země	1
Multilateralita sankcí	0

4.4 Ekonomické sankce proti Rusku

Ruská anexe Krymu byla pro většinu západní společnosti velký šok. Byl to první případ obsazení některé evropské země od konce Druhé světové války a tato událost dovedla vztahy mezi Ruskem a Západem na zatím neznámé území. Pro západní země je v sázce poválečné uspořádání Evropy a samozřejmě také právo každé země zvolit si vlastní zahraniční politiku. Naopak pro Ruskou federaci je každý zásah západních mezinárodních organizací na území bývalého Sovětského svazu hrozbou a okolní země Ruska nemají právo dělat rozhodnutí, které má takový dopad na ruské zájmy. (Bond, Odendahl, Rankin, 2015)

Po konci Studené války u některých západních zemí převládal předpoklad, že pokud se Rusko stane více prosperující zemí, mohlo by přijmout i některé západní hodnoty. Proto bylo pro některé z nich nečekané, když země, která pořádala jedny z nejdražších Olympijských her v historii, přistoupila ke kroku, jako je anexe jiné země. Ukrajinská krize pouze ukázala, jak velký je stále rozdíl mezi Ruskem a zbytkem Evropy.

4.4.1 Vypuknutí a průběh války na Ukrajině

Konflikt byl odstartován v listopadu 2013 rozhodnutím ukrajinského prezidenta Janukoviče nepodepsat asociační dohodu s Evropskou unií a vyvolal tím vlnu povstání na Ukrajině proti své vládě. V únoru 2014 bylo povstání v Kyjevu brutálně potlačeno policejními oddíly, ale přinutilo prezidenta Janukoviče opustit zemi. Byla ustanovena prozatímní vláda, kterou ale Rusko odmítlo uznat. V půlce března 2014 se uskutečnilo referendum o odpojení Krymu od Ukrajiny a připojení k Rusku. Obyvatelé Krymu se vyslovili pro připojení k Ruské federaci⁴⁷, ale referendum nebylo mezinárodními organizacemi uznáno. I přesto 18. března 2014 začaly ruské ozbrojené síly obsazovat území Krymu.

Po anexi krymského poloostrova se nepokoje rozšířily i na východní území Ukrajiny. Největší nepokoje probíhaly v oblasti Doněcku a Luhansku, kde proruští separatisté vyhlásili nezávislost, která však nebyla uznána jak na Ukrajině, tak i mezinárodně. V květnu 2014 také proběhly volby, které vyhrál Petro Porošenko a stal se tak novým ukrajinským prezidentem a ihned podepsal asociační dohodu s Evropskou unií. Boje dál eskalovaly a vyústily v sestřelení letu MH17 v červenci 2014, ve kterém zahynulo všech 298 lidí. Rusko pak v srpnu 2014 vyslalo na území Ukrajiny své jednotky s pomocí, ale NATO tvrdí, že jsou tyto jednotky přímo zapojeny do bojů v oblastech Doněck a Luhansk. (Oxenstierna, Olsson, 2015)

V září 2014 byla v Minsku podepsána mírová dohoda mezi proruskými rebely a ukrajinskou vládou. Boje však dále pokračovaly. Další mírová dohoda byla podepsána opět v Minsku v únoru 2015. I přesto však boje v dalších měsících pokračují a dohoda je opětovně porušována.

V srpnu 2015 se boje vyostřily v regionu Doněck a poblíž přístavu Mariupol. Na podzim roku 2015 proběhly volby do místních zastupitelstev, ovšem více než pět milionů občanů se nemohlo voleb zúčastnit díky stále probíhajícím bojům (především v oblastech Doněck a Luhansk). Boje pokračovaly až do konce roku 2015. (European Parliament, 2016)

I na začátku roku 2016 je situace na Ukrajině stále nejistá. Vláda země je i nadále obviňována z korupce a blokování reform. (European Parliament, 2016)

4.4.2 Politické pozadí konfliktu na Ukrajině

Hlavními důvody pro uvalení ekonomických sankcí proti Rusku je fakt, že krymské referendum bylo protiprávní, dále pak samozřejmě nelegální ruská anexe Krymu, pokračující ruské narušování ukrajinské suverenity a podpora proruských separatistů. V pozadí těchto faktů je však stále neshoda a odlišné názory Ruska a západních zemí na uspořádání Evropy po konci Studené války.

Podle Oxenstierna a Olssona (2015) se Rusko po rozpadu Sovětského svazu snaží udržet co možná nejvíce ze své "sféry vlivu", což zahrnuje hlavně východní země Evropy⁴⁸ a země centrální Asie. Západní země na druhou stranu vnímají tyto

⁴⁷ 97% voličů na Krymu se vyslovilo pro připojení k Ruské federaci. (European Parliament, 2016)

⁴⁸ Ukrajina, Bělorusko, Gruzie, Moldávie, Arménie a Ázerbájdžán.

státy jako samostatné, suverénní a volné v rozhodování o připojení do jakékoliv mezinárodní organizace, případně tvoření aliancí. Někdejší ruské satelity v Evropě a tři pobaltské země se připojily k NATO v letech 1999 a 2004⁴⁹ a následně získaly i plné členství v Evropské unii v letech 2004 a 2007. Když pak v roce 2008 Gruzie a Ukrajina také projevily zájem o členství v NATO, bylo to pro Moskvu příliš provokativní a zcela neakceptovatelné. Situace vyústila v roce 2008 až v ozbrojený konflikt s Gruzii kvůli jejím dvěma územím. V tomto případě se západní země do konfliktu nezapojily a Rusko dosáhlo vítězství. Výsledkem byly dvě odtržené země na území Gruzie⁵⁰.

Po válce v Gruzii se Evropská unie rozhodla vytvořit tzv. Východní partnerství se zeměmi Arménie, Ázerbájdžán, Bělorusko, Gruzie, Moldávie a Ukrajina. Cílem byla hlavně ekonomická spolupráce těchto zemí s Evropskou unií, pomoc při ekonomických reformách, boji s korupcí, budování demokracie, stability a prosperity. Rusko tuto iniciativu však bralo jako zásah do jeho sféry vlivu a jako odpověď se rozhodlo vytvořit Euroasijskou celní unii (EACU) v roce 2015. Bělorusko a Kazachstán tuto smlouvu podepsali okamžitě v roce 2011. Dále Rusko chtělo do této unie i Arménii, Moldávii a především Ukrajinu⁵¹. Pokud by Ukrajina podepsala asociační smlouvu s Evropskou unií, nemohla by již vstoupit do Euroasijské celní unie. Pro Rusko bylo velice důležité, aby zabránilo podpisu této smlouvy a tím i šíření vlivu Evropské unie na východ. (Oxenstierna, Olsson, 2015)

Jak je již zmíněno výš, situace vyústila v nepodepsání asociační smlouvy prezidentem Janukovičem a odstartováním ukrajinské krize.

4.4.3 Ekonomické sankce uvalené na Rusko

Když došlo v únoru 2014 k brutálnímu potlačení povstání na Ukrajině, byla na začátku března svolána dvě mimořádná zasedání Rady pro zahraniční věci a hlav států věnovaná situaci na Ukrajině. Lídři Evropské unie se zde rozhodli zahájit přípravy individuálních omezujících opatření, která vešla v platnost 17. března 2014. Rada pro zahraniční věci zde odsoudila krymské referendum za nezákonné a jednoznačně v rozporu s ústavou Ukrajiny. Byla také přijata omezující opatření vůči 21 činitelům a osobám, které jsou zapojeny do činnosti ohrožující územní celistvost, svrchovanost a nezávislost Ukrajiny. K tomuto dni jim byl udělen zákaz cestování a zmrazení majetku v rámci Evropské unie. (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2014)

Po anexi Krymu bylo na seznam činitelů a osob, na které se vztahuje zákaz cestování a zmrazení majetku, přidáno dalších 12 jmen. Kromě toho Evropská rada zrušila plánovaný summit EU-Rusko a lídři EU požádali Evropskou komisi, aby při-

⁴⁹ Polsko, Maďarsko a Česká republika se připojili v roce 1999 a Estonsko, Lotyšsko, Litva, Slovinsko, Slovensko, Bulharsko a Rumunsko v roce 2004.

⁵⁰ Jižní Osetie a Abcházie.

⁵¹ Ukrajina byla pro Rusko nejdůležitější díky své velikosti, ekonomice a historickým a kulturním vazbám na Rusko.

pravila rozsáhlejší sankce pro případ, že Rusko bude dál destabilizovat situaci na Ukrajině. (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2016)

V dubnu 2014 byly sankce proti dosavadním osobám zpřísněny a na seznam byly přidány další čtyři osoby. (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2014)

Situace na Ukrajině se nelepšila ani v dalším měsíci, a proto byly sankce opět rozšířeny na další osoby a kromě toho i na subjekty na Krymu a v Sevastopolu, které byly zkonfiskovány. V červnu 2014 pak přibylo i opatření o zákazu dovozu zboží do Evropské unie z Krymu a Sevastopolu. (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2014)

V reakci na sestřelení letu MH17 přijala Evropská unie dne 31. 7. 2014 ekonomické sankce proti ruské vládě ve čtyřech rovinách: zákaz poskytování úvěrů ruským státním bankám, zbrojní embargo, zákaz exportu ropných technologií a služeb, které by mohly být využity pro vrtné práce a nakonec zákaz exportu zboží dvojího využití do Ruska⁵². (Bond, Odendahl, Rankin, 2015) Kromě toho byl od prosince 2014 uvalen úplný zákaz investic a zákaz poskytování služeb cestovního ruchu na Krymu. (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2016)

Zpřísnění sankcí dále pokračovalo a v listopadu 2014 již bylo na seznamu sankcionovaných osob 132 činitelů a 28 organizací a společností, které byly nějakým způsobem spoluzodpovědné za anexi Krymu nebo poskytovaly podporu ruským činitelům. (Bond, Odendahl, Rankin, 2015)

V konečném stavu byly tedy Evropskou unií na Rusko uvaleny následující opatření:

1. **Diplomatická opatření** – byl zrušen summit EU-Rusko a byly pozastaveny i další dvoustranné rozhovory s Ruskem.
2. **Individuální omezující opatření** – tyto opatření v podobě zmrazení majetku a zákazu cestování se vztahují celkem na 146 osob a 37 subjektů a dne 10. 3. 2016 byla prodloužena do 15. 9. 2016 (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2016)
3. **Omezení hospodářských vztahů s Krymem a Sevastopolem** – k těmto opatřením patří zákaz dovozu zboží, úplný zákaz investic včetně poskytování služeb cestovního ruchu na Krymu a také zákaz vývozu zařízení a zboží klíčového významu pro některá odvětví⁵³. Dne 19. 6. 2015 byla tato opatření prodloužena do 23. 6. 2016. (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2016)
4. **Hospodářské sankce** – do této oblasti sankcí patří omezení přístupu pěti významných ruských finančních institucí na primární a sekundární finanční trhy EU; zákaz vývozu a dovozu zbraní; zákaz vývozu zboží dvojího užití (viz. poznámka č. 52); omezení přístupu Ruska k některým citlivým technologiím a službám, jež mohou být využity pro těžbu a průzkum ropy. Těmto sankcím byla prodloužena platnost do 31. 7. 2016. (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2016)

⁵² Vybavení jako například speciální počítače nebo vozidla, která se dají využít pro vojenské účely.

⁵³ Zařízení k vyhledávání, těžbě a průzkumu ropy, zemního plynu a nerostných surovin.

5. **Omezení hospodářské spolupráce** – mezi tyto sankční opatření patří pozastavení podpisu nových finančních operací v Rusku Evropskou investiční bankou a také pozastavení provádění dvoustranných a regionálních programů spolupráce EU s Ruskem (Evropská rada, Rada Evropské unie, 2016)

Sankce uvalené Spojenými státy americkými byly v mnoha ohledech podobné jako sankce Evropské unie. Jejich cílem bylo především zvýšit politickou izolovanost Ruska, stejně jako jeho ekonomické výdaje a náklady způsobené těmito sankcemi. Americké sankce zahrnují:

1. Zmrazení majetku konkrétních osob blízkých prezidentu Putinovi. Americké subjekty a společnosti mají zakázáno provádět finanční transakce s těmito osobami.
2. Zmrazení majetku určitým subjektům jako například státním bankám, energetickým společnostem a výrobcům zbraní.
3. Zákaz finančních transakcí s ruskými společnostmi operujícími ve finančnictví, obraně a energetice.
4. Omezení ve vývozu ropných technologií.
5. Omezení ve vývozu zboží dvojího využití. (Oxenstierna, Olsson, 2015)

Přestože Evropská unie a Spojení státy se snažili své sankce vůči Rusku zkoordinovat, jejich seznamy sankcionovaných osob nejsou identické. (Bond, Odendahl, Rankin, 2015)

Jako odpověď na sankce Evropské unie a Spojených států amerických, uvalilo Rusko jednorozhodný zákaz na dovoz mnoha zemědělských produktů ze západních zemí. Patří mezi ně například ovoce, zelenina, ryby, maso, sýr a rostlinné potraviny. (Bond, Odendahl, Rankin, 2015) Kromě Evropské unie a USA jsou těmito sankcemi zasaženy i Kanada, Austrálie a Norsko. Dále pak Rusko vydalo zákaz ukrajinským aerolinkám využívat jejich vzdušný prostor a vytvořilo seznam 89 osob, kterým byl udělen zákaz vstupu na ruské území. (Onians, 2015) Prezident Vladimír Putin podepsal prodloužení těchto sankcí do srpna roku 2016.

4.4.4 Vyhodnocení ekonomických sankcí proti Rusku

Po konci Studené války a rozpadu Sovětského svazu se západní země snažily Rusko integrovat do světové ekonomiky a udělat ze země silného obchodního partnera. I po dvou dekádách však Ruská ekonomika byla vzhledem k Evropě poměrně malá. Hodnota HDP Ruska v roce 2013 byla téměř 2100 miliard amerických dolarů, což tvoří 3% světové ekonomiky. Tato hodnota je dokonce i menší než například HDP Itálie ve stejném roce (2150 miliard amerických dolarů).

Rusko je jedním z hlavních světových producentů ropy a zemního plynu a také jedním z nejvýznamnějších exportérů kovů, jako například oceli a hliníku. Největším sektorem v ruské ekonomice jsou však služby. Ty tvoří až 58% HDP země. Ze služeb to jsou pak na prvním místě maloobchodní a velkoobchodní prodej (17% HDP), dále pak veřejná správa, zdravotnictví a školství (12% HDP). Průmysl pak tvoří 40% HDP a zbylé dvě procenta zemědělství. (Trading economics, 2016) Rus-

ko je velká země, ve které import a export dohromady představuje 40% HDP. U velkých zemí jsou většinou tendence k nižšímu procentu obchodu na HDP, jelikož díky své velikosti jsou často soběstačné.⁵⁴ Podle Kholodilina, Ulbrichta a Wagnera (2014) toto číslo znamená, že ekonomické sankce nebudou mít na zemi takový dopad, jako by měly v případě malé a na exportu a importu více závislé země. Na druhou stranu je však Evropská unie pro Rusko nejdůležitějším obchodním partnerem. Jak můžeme vidět na prvním grafu obrázku č. 8 v příloze, více jak polovina ruského exportu je dodávána právě do Evropské unie. Čína, druhý největší příjemce, je až daleko za Evropskou unií se sedmi procenty. (Bond, Odendahl, Rankin, 2015, s. 5) Spojené státy americké zůstávají také daleko za Evropskou unií, a proto sankce uvalené Evropskou unií jsou pro Rusko mnohem větší hrozbou, než je tomu u USA. Každopádně Ruská federace se rozhodla zmírnit dopad sankcí směřováním svého exportu na východ. Společnost Gazprom, která je největším ruským vývozcem zemního plynu, podepsala smlouvu s Čínou a dohodla se na dodávkách plynu v hodnotě 400 miliard amerických dolarů. (Kholodilin, Ulbricht, Wagner, 2014)

Mnohem větší dopad na ruskou ekonomiku však měla padající cena ropy. Její vývoj můžeme vidět na obrázku č. 9 v příloze. Takový pád cen v době uvalení sankcí nikdo nepředpokládal a pro Rusko to byla větší rána než samotné ekonomické sankce. Další ránou pro Rusko byl pád ceny rublu, který byl spojen s pádem cen ropy. Ten během roku 2014 ztratil 40% své ceny a způsobil velký odliv kapitálu z Ruska. Země se tak ocitla v recesi, která byla způsobena dvěma hlavními důvody: pádem cen ropy a pokles hodnoty ruského rublu, a dále prohlubována ekonomickými sankcemi. (Bond, Odendahl, Rankin, 2015)

Nyní se zaměřím na ruský import, jehož význam pro zemi výrazně vzrostl za poslední čtvrt století, kdy se Rusko otevřelo světu. Podle Oxenstierny a Olssona (2015) se závislost na importu v produkci mezi léty 2006 a 2013 téměř zdvojnásobil, a to z 8,5% na 14,7%. Vývoj závislosti na importu v letech 2006 a 2013 můžeme vidět na obrázku č. 10 v příloze. V oblasti strojírenské výroby byl nárůst ještě větší a stejně tak i v oblasti obchodu, služeb a komunikací. Přestože toto procento není nijak vysoké, hlavní představitelé země se rozhodli pro program tzv. Substituce importu⁵⁵, jehož cílem je podporovat domácí průmysl a produkci, který by měl nahradit zahraniční výrobky a produkty na ruském trhu. Ministerstvo průmyslu a obchodu představilo plán, jak se stát stane více soběstačným.⁵⁶ Tento plán se nicméně setkává s velkou kritikou ekonomů. Někteří tvrdí, že závislost Ruska na importu je příliš velká, jiní zase kritizují samotnou podstatu programu. Rektorka ruské Presidential Academy of National Economy, Vladimír Mau, tvrdí, že v případě uplatnění tohoto programu na exportní produkci, by přinesl ruské ekonomice více

⁵⁴ Země jako USA, EU nebo třeba Japonsko mají podíl exportu a importu na HDP ještě nižší než je tomu u Ruska. Hodnota se většinou pohybuje mezi 23-26%. (Kholodilin, Ulbricht, Wagner, 2014)

⁵⁵ "Import substitution"

⁵⁶ Program obsahoval 2059 projektů v 19 různých odvětvích ekonomiky do roku 2020. Celkem by měl stát 1,5 biliónu rublů, z toho pouze 235 miliard by šel ze státního rozpočtu. (Oxenstierna, Olsson, 2015, s. 44)

užitku, ale v zamýšleném případě je to pouze způsob jak domácím spotřebitelům poskytnout zboží horší kvality za vyšší cenu. (Oxenstierna, Olsson, 2015, s. 44) Tento program byl také podpořen již zmíněným zákazem importu určitých potravin z Evropské unie a několika dalších zemí. Každopádně v současné době je jeho plnění velmi náročné. Díky oslabení rublu a nedostatku vybavení na ruském trhu je problém sehnat potřebné investice a technologie. V současné době tedy míra závislosti Ruska na importu není nijak výrazná a uvalené ekonomické sankce tedy nemohou zemi nijak výrazně zasáhnout.

Jak již bylo řečeno výš, hlavní obchodní partner Ruska byla Evropská unie a z její strany k porušování sankcí samozřejmě nedochází. Rusko se tedy snažilo rozšířit svůj trh na východ, konkrétně na Čínu, která se sankcí neúčastní.

První ekonomické sankce byly uvaleny v březnu 2014 a následovaly další v průběhu roku 2014. Sankce byly dále prodlužovány a jsou v platnosti i v současné době. Dlouhé trvání sankcí v tomto případě lze hodnotit kladně i záporně. Účinek některých sankcí se pravděpodobně projeví až v delším časovém období. To platí například o ruském exportu ropy a zemního plynu. Smlouvy o odebírání ropy a plynu jsou uzavírány na delší časová období, a proto účinek těchto sankcí se projeví až v budoucnu. Stejně tak to zasáhne i technologie na těžbu ropy. Ty Rusko odebíralo od západních států⁵⁷ a prozatím není jasné, jak je Rusko dokáže nahradit. Nejpravděpodobnějším novým dodavatelem bude Čína, ta ale nedokáže dodat zboží stejné kvality jako západní státy. Dalším dodavatelem je Jižní Korea. I tak ale bude mít Rusko podle Oxenstierny a Olssona (2015) problém s nahrazením západních pokročilých technologií. Dlouhé trvání sankcí však na druhou stranu přinutí Rusko k větší soběstačnosti (viz. Program Substituce importu) a také k hledání nových obchodních partnerů (Čína), případně i k dalším proti-sankcím.

Nyní se zaměřím na prezidenta země, Vladimíra Putina, a vývoj jeho popularity u ruského lidu. Putin zastával prezidentský post již dvě funkční období mezi léty 2000 a 2008, poté byl ve funkci předsedy vlády do března roku 2012, kdy byl potřetí zvolen prezidentem Ruské federace. Jeho obliba v té době dosáhla svého minima (63%) a po jeho zvolení v Moskvě dokonce proběhly i hromadné pochody lidí, kteří nebyli spokojeni s jeho návratem do prezidentské funkce. Po anexi Krymu v roce 2014 však jeho oblíbenost dosáhla až 90% a stále se nemění. Dokonce ani pád cen rublu, recese a rostoucí inflace nijak nezměnila pozici ruského prezidenta. (The Economist, 2016) První zástupce předsedy vlády Igor Shuvalov prohlásil, že Rusové by se nikdy nevzdali svého vůdce a naopak jsou ochotní si utáhnout opasky, jíst méně a vytrpět kdejaké strádání. (Bond, Odendahl, Rankin, 2015, s. 11) Je tedy zřejmé, že západní ekonomické sankce prozatím nedokázaly nijak otrástit pozici Vladimíra Putina.

Na obrázku č. 11 v příloze můžeme vidět vývoj HDP v Rusku od roku 2006. Do roku 2013 HDP postupně rostlo a v roce 2014, tedy v roce uvalení sankcí, přišel náhlý pokles. Ten však není nijak markantní a může být z velké části přičítán po-

⁵⁷ Až 68% importu těchto technologií na těžbu ropy a zemního plynu přicházelo do Ruska od Evropské unie a Spojených států amerických. (Oxenstierna, Olsson, 2015)

klesu cen ropy a pádu hodnoty rublu. Když se podíváme na obrázek č. 12 v příloze, můžeme vidět roční vývoj míry růstu HDP až do začátku roku 2016. Obrat k záporným hodnotám nastal až na začátku roku 2015. Sankce byly uvaleny v březnu 2014, ovšem týkaly se především konkrétních osob a na vývoj HDP tedy velký dopad neměly. Následující sankce pak přicházely v platnost až v druhé polovině roku 2014 stejně jako pád cen ropy. Jeho vývoj vidíme na obrázku č. 9 v příloze a s největší pravděpodobností to byl hlavním důvodem tak výrazného obrátu vývoje míry růstu HDP. Ta z kladných hodnot na konci roku 2014 padla až téměř na -3% na začátku roku 2015 a klesala dál. Další proměnnou, která zasáhla ruskou ekonomiku, byl pád rublu, který způsobil rostoucí inflaci (tu můžeme vidět na obrázku č. 13 v příloze) a také díky velkým intervencím ruské centrální banky připravil stát o velkou část jeho rezerv. Podle Bonda, Odendahla a Rankin (2015) mělo Rusko na konci ledna 2015 v rezervách 376 miliard amerických dolarů namísto 499 miliard, které mělo o rok dřív.⁵⁸ Jde tedy pouze velmi těžko stanovit dopad ekonomických sankcí na vývoj HDP Ruska vzhledem k tolika externím okolnostem, které významně ovlivnily ruskou ekonomiku. Prudký pokles HDP na začátku roku 2015 je však spíše přičítán pádu cen ropy a rublu a prohlouben působením ekonomických sankcí. V tomto případě se pravděpodobně účinek sankcí projeví v delším časovém horizontu, až se ostatní působící faktory ustálí.

Co se týče mého posledního hodnotícího kritéria, tedy multilaterality sankcí, jak již bylo řečeno výš, účastní se jich hlavně Evropská unie a Spojené státy americké. Jelikož Evropská unie je hlavním a nejdůležitějším obchodním partnerem pro Rusko, její účast na sankcích je velice účinná. Ovšem pro naprostý úspěch sankcí by se jich měly účastnit i východní státy, u kterých teď Rusko hledá nové obchodní partnery. To se týká především Číny, Turecka, Jižní Koreji a také zemí BRICS⁵⁹.

Tab. 4 Číselné vyhodnocení úspěšnosti ekonomických sankcí na Rusko

KRITÉRIUM	HODNOCENÍ
Export	0
Import	-1
Dodavatelé/odběratelé	0
Délka trvání sankcí	0
Přístup obyvatel	-1
Dopad na HDP země	-1
Multilateralita sankcí	0

⁵⁸ Téměř polovina rezerv však není pod přímou kontrolou centrální banky, ale v držení dvou fondů, které jsou pod kontrolou Kremlu. (Bond, Odendahl, Rankin, 2015)

⁵⁹ Do tohoto hospodářského uskupení patří Brazílie, Rusko, Indie, Čína a Jižní Afrika.

Díky možnosti hledání nových obchodních partnerů na východě se efektivita sankcí podle prvního kritéria značně snižuje. Na druhou stranu je však velmi podstatné, že hlavní obchodní partner, Evropská unie, se sankcí aktivně účastní. Proto je hodnotím jako 0.

U hodnocení dopadu sankcí na import země beru v úvahu fakt, že vláda země se rozhodla přistoupit k programu větší soběstačnosti Ruska, tak i uvalení jejich vlastních sankcí na západní země. Program na substituci importu sice bude potřebovat pro své zavedení více času (a není jisté, že bude vůbec fungovat), ale už jenom jeho vytvoření jasně ukazuje, že Rusko do budoucna se západními zeměmi, jako svým obchodním partnerem nepočítá. Stejně tak i ruský zákaz dovozu západních potravin ukazuje, že země na nich není nijak závislá a dokáže si je obstarat sama. Jestli tomu tak opravdu je, se ukáže až v průběhu času, ale momentálně sankce podle tohoto kritéria hodnotím jako neúspěšné.

Hlavní obchodní partner (Evropská unie) se sankcí účastní a dodržuje je, ovšem alternativní partneři na východě dopad sankcí výrazně snižují. Proto je podle třetího kritéria hodnotím jako 0.

Jak je již zmíněno výš, délka trvání sankcí může mít jak kladný (nedostatek technologií na těžbu ropy), tak i záporný (ruská substituce importu) dopad na efektivitu sankcí. Hodnotím je proto neutrálně jako 0.

Číslo veřejných průzkumů popularity ruského prezidenta mluví jasně v jeho prospěch. Drtivá většina Rusů je se svým prezidentem spokojená a jsou ochotní se přizpůsobit dopadu ekonomických sankcí. V tomto bodě jsou tedy sankce neúspěšné.

Pokud jde o dopad sankcí na HDP země, jenom velmi těžko se dá určit, jestli byl jeho pokles způsoben sankcemi nebo spíš pádem cen ropy a rublu. Ekonomické sankce jej pravděpodobně prohloubily, ale z většiny (i díky načasování) se přičítá právě vývoji cen ropy a rublu. Proto zde hodnotím sankce jako neúspěšné.

Sankce jsou sice multilaterální, ovšem neúčast východních zemí jejich efektivitu značně snižuje. Proto je hodnotím opět neutrálně, tedy 0.

5 Diskuze

Při srovnání výše uvedených sankcí na Irák, Srbsko a Írán se sankcemi uvalenými na Ruskou federaci hraje roli hned několik faktorů. Tím prvním je fakt, že Rusko je nesrovnatelně větší země s mnohem větší ekonomikou a hned několik autorů⁶⁰ zmiňuje, že velikost země je, ceteris paribus, negativně korelovaná s účinkem nebo úspěchem sankcí. Velké země jsou víc soběstačné, a proto dokáží účinek sankcí lépe absorbovat. To je krásně vidět u Ruska, které se rozhodlo ještě více zvýšit svoji soběstačnost⁶¹ a tím i do budoucna minimalizovat dopad sankcí. Opačný případ je Irák, který jako velice malá země byl naprosto závislý na příjmech z prodeje ropy a bez nich nebyl schopen odolávat sankcím.

Dalším faktem, který mají hned tři zkoumané země společný, je důležitost těžby a prodeje ropy pro jejich ekonomiku. Je snadnější uvalit efektivní sankce na surovinu, která je důležitá nebo zcela nepostradatelná (jako třeba v případě Iráku, jehož export byl z 99% tvořen právě ropou), pro sankcionovanou zemi. Technologie na její těžbu jsou vyvíjeny i zeměmi, které ji netěží a pro státy se zásobami ropy je důležitý jak dostatek odběratelů, tak i přístup k těmto technologiím. Státy uvalující sankce mají tedy v tomto směru podstatně větší šanci na uvalení efektivních sankcí. V případě Srbska, které ropu nevyváží, pak byl větší problém zasáhnout zemi efektivními sankcemi.

Dalším faktorem důležitým pro srovnání uvedených sankcí je jejich multilateralita a zároveň i aktivní účast odběratelů a dodavatelů sankcionované země. V případě Iráku se sankcí účastnila opravdu drtivá většina jejich dodavatelů i odběratelů a země tedy nenašla žádné alternativní partnery. Naopak Rusko si začalo aktivně hledat nové partnery na východě (především Čínu, se kterou uzavřelo dohodu o dodávkách zemního plynu) a tak ztlumilo dopad sankcí.

Neméně důležitá je i ochota zemí uvalujících sankce je prohlubovat a prodlužovat, pokud nadále trvá důvod jejich uvalení. V případě Ruska je možné, že prezident Putin doufá v rychlé vyčerpání západních zemí a odstranění sankcí. To se snažil podpořit i uvalením vlastních sankcí na dovoz potravin ze zemí Evropské unie, Spojených států a dalších zemí. Momentálně se tento jeho předpoklad nevyplnil a sankce jsou stále na svém místě a budou účinné minimálně do léta roku 2016.

Smeets (1990) ve své práci zmiňuje, že účinek sankcí v průběhu času oslabuje. Uvádí to na příkladu ekonomických sankcí uvalených na Irák. Po vyhodnocení sankcí s tímto výrokem nesouhlasím. S přibývajícím časem sankce měly na zemi stále více devastující dopad a jejich konečný výsledek byl pro obyvatele Iráku katastrofický. V případě dřívějšího zvednutí sankcí by země neutrpěla takovou újmu a bylo by pro ni snadnější a rychlejší se opět vzpamatovat. V případě Ruska je situace odlišná. Na jednu stranu je velmi pravděpodobné, že s postupem času si země na-

⁶⁰ Kholodilin, Ulbricht, Wagner (2014); Hufbauer a kol. (2007)

⁶¹ Program na substituci importu (viz. kapitola Vyhodnocení ekonomických sankcí proti Rusku).

jde (některé už našla⁶²) nové obchodní partnery a stane se více soběstačná, a tím oslabí účinek sankcí. Na druhou stranu se však účinek sankcí na některé aspekty ekonomiky projeví až s postupem času (například u potřebných technologií na těžbu a zpracování ropy, které země odebírala od západních států, jak zmiňují ve vyhodnocení sankcí). Souhlasím tedy spíš s tvrzením Oxenstierny a Olssona (2015), že délka trvání sankcí může hrát v některých případech důležitou roli v jejich výsledné efektivitě.

Oxenstierna a Olsson (2015) ve své práci dále zmiňují fakt, že popularita režimu v Rusku je i přes uvalené sankce a velkého nesouhlasu západních zemí stále velmi vysoká. Stejně i já jsem ve své práci zhodnotila účinek sankcí na prezidenta země jako zcela neúspěšný. Souhlasím s tvrzením, že prezident Putin se díky kontrole médií a internetu snaží manipulovat s veřejným míněním a potlačit tak jakékoliv opoziční názory. Ruská propaganda se snaží rozšiřovat dezinformace o konfliktu na Ukrajině a předkládá vlastní verzi důvodů uvalení sankcí. Tento fakt zmiňuje ve své práci i Bond, Odendahl a Rankin (2015) a já s ním ve své práci naprosto souhlasím.

Stejně tak souhlasím i s názorem Bonda, Odendahla a Rankin (2015), že pád ruské ekonomiky do recese je zapříčiněn především pádem cen ropy a prohlouben ekonomickými sankcemi. Odpovídá to i časově s poklesem HDP země, který následoval po propadu cen ropy.

Velmi diskutovaným je dnes i fakt, zda jsou v dnešním globalizovaném světě ekonomické sankce vhodným řešením konfliktů. Na základě výsledků mého vyhodnocení několika případů uvalení sankcí, souhlasím s tvrzením, že v určitých případech (například Irák) jsou sankce vhodným nástrojem. Bohužel ve většině případů je velmi těžké a mnohdy i časově náročné dosáhnout se sankcemi požadovaného cíle. V případě Ruska se konečný výsledek sankcí projeví až v průběhu času, ale momentálně souhlasím s tvrzením Bonda, Odendahla a Rankin (2015), že pokud západní země nechtějí odpovědět vojenskou silou, jsou ekonomické sankce jedinou možnou alternativou.

Ve své práci jsem některá hodnocení provedla za zjednodušujících podmínek. Například u hodnocení dopadu sankcí na HDP země by se dala provést komplexnější analýza, a to pomocí ekonometrické analýzy strukturálního zlomu v časové řadě. Díky tomu by pak byl vývoj HDP země lépe hodnotitelný. Dále by se dalo více zaměřit na ilegální dodávání a obchody se surovinami zasaženými sankcemi. Pokud by tyto suroviny byly nelegálně dodávány do země ve větším množství, mohlo by to mít na efektivitu sankcí velice negativní účinek. Také by bylo možné důkladněji prozkoumat, zdali se sankcionované suroviny a zboží nevyvážely ze země přes třetí zemi, která se sankcí neúčastnila a dodávala je pak zemím, které sankce uvalily a aktivně se jich účastnily. Možností, jak jednotlivé sankce podrobněji rozebrat podle jednotlivých hodnotících kritérií je ještě mnoho, já jsem se však snažila o co nejdůkladnější rozbor pomocí dostupných zdrojů.

⁶² V první řadě je novým obchodním partnerem Čína, dále pak i Jižní Korea a země BRICS (Brazílie, Indie, Čína a Jižní Afrika).

6 Závěr

Podstatou ekonomických sankcí není potrestat určitý stát a uvést jeho ekonomiku do recese, ze které se bude dostávat několik dalších let a která bude mít závažné důsledky pro život civilního obyvatelstva. Hlavním účelem uvalení sankcí je donutit zemi k nápravě a ke změně její politiky, případně dát najevo nesouhlas s jejím jednáním. V případě sankcí na Ruskou federaci vyslaly země Evropské unie Rusku jasnou zprávu, že nehodlají tolerovat anexi žádného evropského státu a jsou připraveni takovýto krok kdykoliv potrestat.

Podle mnoha autorů bylo Rusku již v dějinách pokaždé něčím zvláštní. Svou obrovskou rozlohou a množstvím odlišných kultur se stalo impériem, které se nepodobalo žádnému evropskému státu. Henry Kissinger (1999) ve své knize zmiňuje, že v uvažování ruských vládců se vždy spojovala dobytvačnost s úsilím dosáhnout ve své zemi bezpečnosti. Po vídeňském kongresu to bylo právě Rusko, které vyslalo svá vojska na půdu cizích států častěji než kterákoliv jiná velmoc a když se jednou dalo na pochod, málokdy projevilo smysl pro vlastní hranice. V případě neúspěchu se pak neochotně stahovalo zpátky a dál čekalo na svou příležitost. Dalo by se říct, že tuto filozofii si Rusko uchovalo až do dnes. Stále má tendenci své výpady do okolních zemí omlouvat jako své právo nebo dokonce povinnost a prezentovat jako pomoc jedné ze svých mnoha národností. Po pádu komunistického Ruska se západní státy pokusily o jeho postupnou integraci do světové ekonomiky, která však byla náhle zastavena právě sankcemi.

Diskuze zdali jsou sankce účinné nebo ne budou zcela jistě probíhat ještě mnoho let, ale důležité je, že jejich uvalení vyslalo jasnou zprávu Rusku o nesouhlasu s jeho jednáním. Zatím nehrozí, že by byla ruská ekonomika, díky poklesu cen ropy a rublu ve spojení se sankcemi v tak špatném stavu, že by hrozil její kolaps. Ten rozhodně není to, co by si jakákoliv země vysílající sankce přála a podle některých autorů⁶³ by bylo velmi nebezpečné pro celý svět nechat zkolabovat tak veliký stát, který navíc disponuje nukleárními zbraněmi. Tato situace je však momentálně velmi nepravděpodobná.

Pokud bychom měli sankce na závěr zhodnotit pouze na základě dosažení jejich základního a prvotního cíle, musíme se vrátit na začátek celého konfliktu. Prozatím není vidět žádný náznak, že by prezident Putin zamýšlel opustit oblast Doněck a Luhansk, případně i poloostrov Krym. Z tohoto pohledu tedy můžeme sankce jednoduše vyhodnotit jako neúspěšné a neefektivní.

Co to znamená pro západní země je další důležitá otázka a jejich následující kroky mohou mít velký dopad na budoucí vývoj a chování Ruska. Zcela se zemi uzavřít a snažit se ji izolovat od západní kultury by byla velká chyba. I v Rusku je stále spousta lidí, kteří by měli mít dveře na západ otevřené, a to například pomocí akademických výměnných programů nebo díky fungujícím diplomatickým vztahům. Západ by však neměl ustoupit Rusku v hlavních požadavcích ohledně stažení vojsk z území Ukrajiny. Byla by také velká chyba vrátit se k běžnému obchodování

⁶³ Bond, Odendahl, Rankin, 2015

s Ruskem a stáhnout veškeré sankce bez dosažení sebemenších ústupků z jejich strany. Můžeme jenom doufat, že si vůdci Ruska jednou uvědomí, že jejich země může být silnější a bezpečnější s okolními státy jako sobě rovnými partnery a ne, jako s nuceně podmaněnými částmi vlastního území. Prozatím je pro nás důležité dát Kremlu jasný signál, že jakékoli narušení suverenity některé ze zemí východní Evropy nezůstane bez odezvy ostatních států.

7 Literatura

- ANTHONY, IAN. *Sanctions applied by the European Union and the United Nations*. [online]. SIPRI Yearbook 2002: Armaments, disarmaments and International security. Dostupné z: <http://www.sipri.org/research/disarmament/dualuse/publications/yearbook/yb0205>
- BBC NEWS. *UN sanctions against Iran*. [online]. 26. 7. 2010, Middle East News. [cit. 31. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-10768146>
- BOND, IAN., ODENDAHL, CHRISTIAN., RANKIN, JENNIFER. *Frozen: The politics and economics of sanctions against Russia*. [online]. Centre for European reform, březem 2015. Dostupné z: http://www.cer.org.uk/sites/default/files/publications/attachments/pdf/2015/frozen_sanctions-10787.pdf
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *2075th Council meeting, Justice and Home affairs*. [online]. Brussels, 19 March 1998. Dostupné z: europa.eu/rapid/press-release_PRES-98-73_en.pdf
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Basic Principles on the Use of Restrictive Measures (Sanctions)*. [online]. Brussels, 7 June 2004, s. 3. Dostupné z: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010198%202004%20REV%201>
- COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION. *Council regulation (EU) No 267/2012*. [online]. Official journal of the European Union, Regulations, 24. 3. 2012. Dostupné z: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:088:0001:0112:en:PDF>
- CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *Iraq economic data (1989-2003)*. [cit. 23.3.2016] 23.4.2007. Dostupné z: https://www.cia.gov/library/reports/general-reports-1/iraq_wmd_2004/chap2_annxD.html
- CENTRAL INTELLIGENCE AGENCY. *Yugoslavia*. [online]. The World Factbook 2002. [cit. 27. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.x.com.pe/ciastats/print/yi.html>
- CRNOBRNJA, MIHAILO., SAVIC, NEBOJŠA. *Economic developments during transition in Serbia*. [online]. FEFA – Faculty of Economics, Finance and Administration, 2008. Dostupné z: <http://www.fefa.edu.rs/files/pdf/StudijelStrazivanja/sveska01TransitionInSerbiaHistoryAndProspects.pdf>
- ČESKÝ ROZHLAS. *Země EU prodloužily o 6 měsíců ekonomické sankce proti Rusku*. [cit. 14.1.2016]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/zpravy/evropskaunie/_zprava/zeme-eu-prodlouzily-o-6-mesicu-ekonomicke-sankce-proti-rusku--1566044

- ČTK. *Den po zrušení sankcí proti Íránu na něj USA uvalily nové, kvůli testu balistické střely*. [online]. Hospodářské noviny, 18. 1. 2016. [cit. 12. 4. 2016]. Dostupné z: <http://zahranicni.ihned.cz/c1-65103970-den-po-oznameni-o-zruseni-sankci-proti-iranu-na-nej-usa-uvalily-nove-kvuli-testu-balisticke-rakety>
- DE NEULLY, YVES BUCHET. *Economic Sanctions against Serbia: Dissonant Strategies and Autonomous Games of the EU External Relations*. [online]. Centre de Recherche Politique de la Sorbonne, Paper presented at the 29th Joint Session of Workshops of the European Consortium of Political Research (ECPR), 6-11 dubna, 2001, Grenoble, France. Dostupné z: <https://ecpr.eu/Filestore/PaperProposal/1aa7d31d-1f34-4251-a1f1-3ffa3c9b4941.pdf>
- DRULÁKOVÁ, R., TRÁVNÍČKOVÁ, Z., ZEMANOVÁ, Š. *Ekonomické sankce na počátku 3. tisíciletí*. Mezinárodní vztahy [online]. 2009, roč. 2009, vol. 1, Praha. Dostupné z: <http://mv.iir.cz/article/download/315/321>
- DRULÁKOVÁ, R., TRÁVNÍČKOVÁ, Z., ZEMANOVÁ, Š. *Sankční politika Evropské unie*. Fakulta mezinárodních vztahů/Středisko mezinárodních studií Jana Masaryka, Vysoká škola ekonomická v Praze, 2008. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/cofola2008/files/pdf/mps/travnickova_zuzana.pdf
- EICHLER, CSC., DOC. PHDR. JAN. *Mezinárodní bezpečnost na počátku 21. století*. Ministerstvo obrany České republiky – AVIS, 2006, 304 s., ISBN 80-7278-326-2
- ELLIOTT, KIMBERLY, HUFBAUER, GARY, SCHOTT, JEFFREY. *The big squeeze, Why the sanctions on Iraq will work*. [online]. The Washington Post, 9. 12. 1990, [cit. 16. 3. 2016]. Dostupné z: <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/1990/12/09/the-big-squeeze-why-the-sanctions-on-iraq-will-work/15eb0221-6315-4d0f-9839-7644cb74035e/>
- EUROPEAN PARLIAMENT. *Ukraine: Timeline of events*. [online]. Article – Enlargement/Delegations/External relations, 1. 3. 2016. [cit. 28. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.europarl.europa.eu/news/en/news-room/20140203STO34645/Ukraine-timeline-of-events>
- EVROPSKÁ RADA, RADA EVROPSKÉ UNIE. *Rada pro zahraniční věci, 17. 3. 2014*. [online]. Rada Evropské unie, Zasedání č. 3304, Brusel, 17. 3. 2014. [cit. 28. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/meetings/fac/2014/03/17/>
- EVROPSKÁ RADA, RADA EVROPSKÉ UNIE. *Časová osa – Omezující opatření EU v reakci na krizi na Ukrajině*. [online]. Zahraniční věci a mezinárodní vztahy, 2016. [cit. 28. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/policies/sanctions/ukraine-crisis/history-ukraine-crisis/>
- EVROPSKÁ RADA, RADA EVROPSKÉ UNIE. *Rada pro zahraniční věci se zaměřila na situaci na východě Ukrajiny*. [online]. Rada Evropské unie, Zasedání č. 3309, Lucem-

- burk, 14. 4. 2014. [cit. 29. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/meetings/fac/2014/04/14-15/>
- EVROPSKÁ RADA, RADA EVROPSKÉ UNIE. *Rada podporuje úsilí Kyjeva o mírový plán*. [online]. Rada Evropské unie, Zasedání č. 3325, Lucemburk, 23. 6. 2014. [cit. 29. 4. 2014]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/meetings/fac/2014/06/23/>
- EVROPSKÁ RADA, RADA EVROPSKÉ UNIE. *Omezující opatření EU v reakci na krizi na Ukrajině*. [online]. Omezující opatření EU, Zahraniční věci a mezinárodní vztahy, 28. 4. 2016. [cit. 29. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.consilium.europa.eu/cs/policies/sanctions/ukraine-crisis/>
- HLADKÝ, LADISLAV. *Daytonská mírová smlouva a její uvedení do života*. [online]. Středoevropské politické studie, Ročník XVII, 2015, číslo 3-4. [cit. 24. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=275>
- HUDEMA, MAREK. *Sankce proti Íránu končí. Češi už jsou na místě*. [online]. Hospodářské noviny, 18. 1. 2016, [cit. 12. 4. 2016]. Dostupné z: <http://archiv.ihned.cz/c1-65102230-sankce-proti-iranu-konci-cesi-uz-jsou-na-miste>
- HUFBAUER, GARY CLYDE AND COL. *Economic sanctions: New directions for 21st century* [online]. Prezentace k uvedení knihy, 15. 7. 2008, Peterson Institute for International Economics. [cit. 21.11.2015]. Dostupné z: <http://www.petersoninstitute.org/publications/papers/hufbauer0708ppt.pdf>
- HUFBAUER, GARY CLYDE, SCHOTT, JEFFREY J, ELLIOT, KIMBERLY ANN. *Economic sanctions reconsidered*. 2nd ed. Washington: Institute for International Economics, 1990, 2 v. ISBN 08813214001
- HUFBAUER, GARY CLYDE, SCHOTT, JEFFREY J, ELLIOTT, KIMBERLY ANN, OEGG, BARBARA. *Economic sanctions reconsidered*. 3rd ed. Washington: Peterson Institute for International Economics, 2007
- ICG BALKAN BRIEFING PAPER. *Sanctions against the Federal republic of Yugoslavia (as of 10 October 2000)*. [online]. International crisis group, Washington/Brussels, 10. 10. 2000. Dostupné z: <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/Serbia%2013.pdf>
- JOHNSON, TONI. *How Sanctions Affect Iran's Economy*. [online]. Council on foreign relations, rozhovor s Dr. Hassan Hakimian, ředitel London Middle East Institutu, 23. 5. 2012. [cit. 14. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.cfr.org/iran/sanctions-affect-irans-economy/p28329>
- KHOLODILIN, KONSTANTIN., ULBRICHT, DIRK., WAGNER, GEORG. *Are the Economic Sanctions against Russia effective?*. [online]. Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, DIW Roundup 28, Politik im Fokus, 8. 7. 2014. [cit. 3. 5. 2016]. Dostupné z: https://www.diw.de/documents/publikationen/73/diw_01.c.469515.de/diw_roundup_28_en.pdf

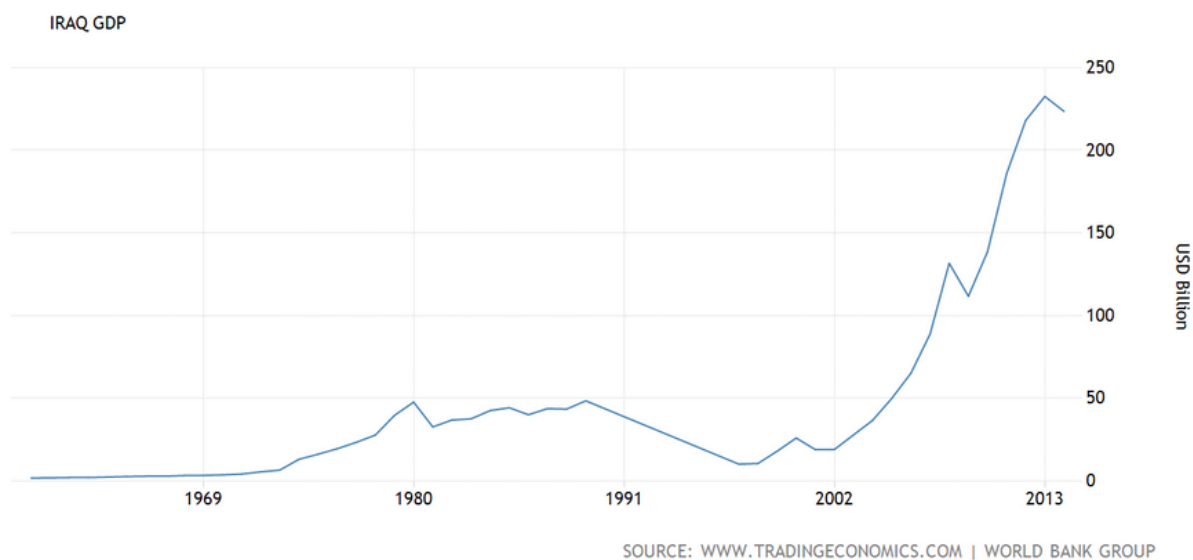
- KISSINGER, HENRY. *Umění diplomacie*. 3. vydání, z anglického originálu *Diplomacy* vydaného 1994, Prostor, překlad Miloš Cajda, 1999, 952 s., ISBN 80-7260-025-7
- KREUTZ, JOAKIM. *Hard Measures by s Soft Power? Sanctions policy of the European Union 1981-2004*. Bonn International center for conversion. [online]. Bonn 2005. Paper 45. [cit. 23.11.2015]. Dostupné z: http://www.pcr.uu.se/digitalAssets/67/67097_1paper45.pdf
- KRŠKOVÁ, MARIE. *Vliv sankcí OSN na ekonomiky vybraných zemí*. Brno, 2009. Diplomová práce, MU Ekonomicko-správní fakulta, Ing. Šárka Grigarčíková, s. 78
- LACINA, L., OSTŘÍŽEK J. A KOL. *Učebnice evropské integrace*. 3. Vydání, Brno: Barrister & Principal, 2011, 468 s., ISBN 978-80-87474-31-0
- LAUB, ZACHARY. *International Sanctions on Iran*. [online]. Council on foreign relations, 15. 7. 2015, [cit. 1. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.cfr.org/iran/international-sanctions-iran/p20258>
- MAYALL, JAMES. *The sanctions problem in international economic relations: Reflections in the light of recent experience*. *International Affairs*, Vol. 60, No. 4, 1984, s. 631-642
- ONIANS, CHARLES. *Russia releases 89-name EU travel blacklist*. [online]. Yahoo news, 30. 5. 2015. [cit. 30. 4. 2016]. Dostupné z: <https://www.yahoo.com/news/russia-issues-blacklist-bars-eu-politicians-dutch-pm-164848974.html?ref=gs>
- OXENSTIERNA, SUSANNE., OLSSON, PER. *The economic sanctions against Russia. Impact and prospects of success*. [online]. FOI – Swedish Defence Research Agency, Report No. FOI-R—4097—SE, září 2015. Dostupné z: <http://www.foi.se/Documents/foir4097.pdf>
- PAPE, ROBERT. *Why Economic Sanctions Do Not Work*. [online]. *International security*, Vol. 22 (2), s. 90-136. Dostupné z: http://web.stanford.edu/class/ips216/Readings/pape_97%20%28jstor%29.pdf
- PRтина, SRDJAN. *Slobodan Milošević: pohled zpět*. [online]. *Politicko-společenská revue Centra pro studium demokracie a kultury*, 20. 10. 2006. [cit. 27. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.revuepolitika.cz/clanky/470/slobodan-milosevic-pohled-zpet>
- RIEFF, DAVID. *Were sanctions right?*. [online]. *The New York Times*, 27. 7. 2003, [cit. 13. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.nytimes.com/2003/07/27/magazine/were-sanctions-right.html?pagewanted=all>
- SMEETS, MAARTEN. *Economic sanctions against Iraq: The Ideal case?*. [online]. *Journal of world trade*, Vol. 24, No. 6, 1990, s. 105-120
- SVĚTOVÁ BANKA. *Iran – Country overview*. [online]. *The World bank*, 1. 4. 2016. [cit. 12. 4. 2016]. Dostupné z: <http://www.worldbank.org/en/country/iran/overview>

- THE ECONOMIST. *Vladimir Putin's unshakeable popularity*. [online]. Economist.com, Daily chart, 4. 2. 2016. [cit. 4. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.economist.com/blogs/graphicdetail/2016/02/daily-chart-4>
- THE OBSERVATORY OF ECONOMIC COMPLEXITY. *Iran*. [online]. OEC by Alexander Simoes, 2016. [cit. 12. 5. 2016]. Dostupné z: <http://atlas.media.mit.edu/en/profile/country/irn/>
- THE UNITED NATIONS. *Charta Organizace spojených národů a Statut mezinárodního soudního dvora*. s. 61. Dostupné z: <http://www.osn.cz/wp-content/uploads/2015/03/charta-organizace-spojonych-narodu-a-statut-mezinarodniho-soudniho-dvora.pdf>
- THE UNITED NATIONS. *Security Council demands Iran suspend uranium enrichment by 31 August, or face possible economic, diplomatic sanctions*. [online]. 5500th Meeting, 31. 7. 2006, Resolution 1696 (2006). Dostupné z: <http://www.un.org/press/en/2006/sc8792.doc.htm>
- THE UNITED NATIONS. *Security Council imposes sanctions on Iran for failure to halt uranium enrichment, unanimously adopting resolution 1737 (2006)*. [online]. 5612th Meeting, 26. 12. 2006, Resolution 1737 (2006). Dostupné z: <http://www.un.org/press/en/2006/sc8928.doc.htm>
- THE UNITED NATIONS. *The United Nations and the Iraq-Kuwait Conflict 1990-1996*. Department of Public Information United Nations, New York, The United Nations Blue Books Series, Volume IX, 1996, 844 s., ISBN 92-1-100596-5.
- TRADING ECONOMICS. [online]. 2016. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/>
- TRADING ECONOMICS. *Russia GDP*. [online]. www.tradingeconomics.com, květen 2016. [cit. 3. 5. 2016]. Dostupné z: <http://www.tradingeconomics.com/russia/gdp-growth-annual>
- TUČEK, FILIP. *OBSE*. [online]. Euroskop – věcně o Evropě, [cit. 25.2.2016]. Dostupné z: <https://www.euroskop.cz/9142/sekce/obse/>

Přílohy

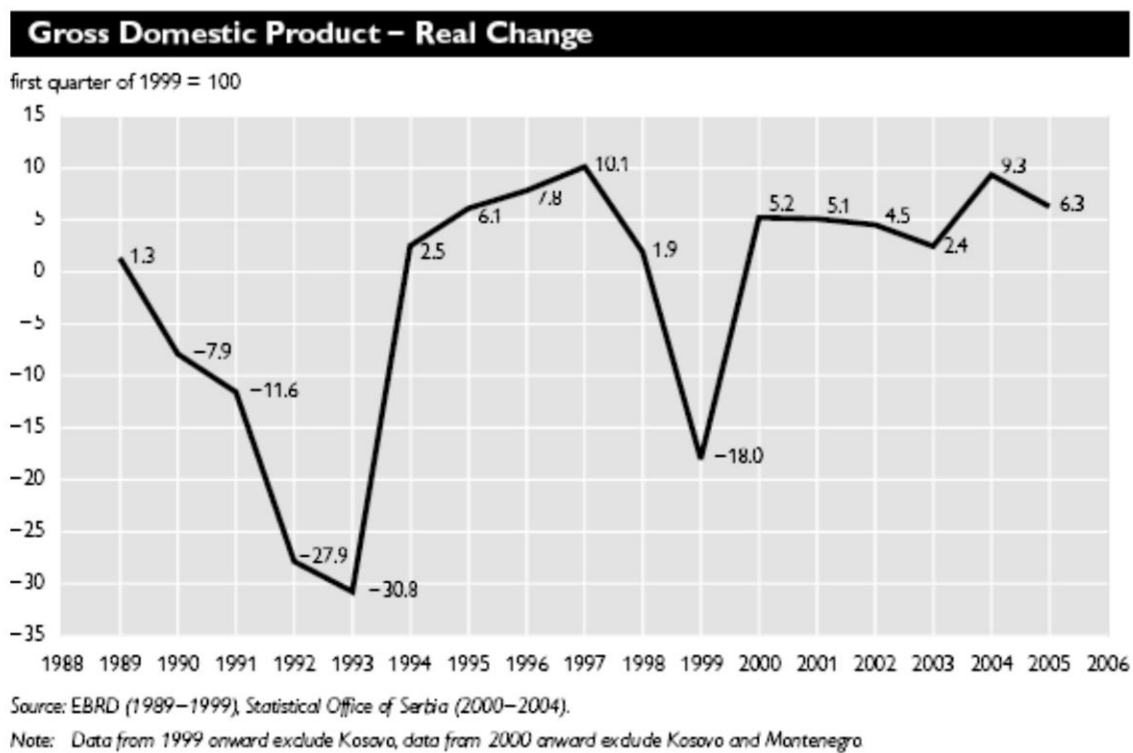
A Přílohy

Obr. 2 Vývoj HDP v Iráku v letech 1969-2013

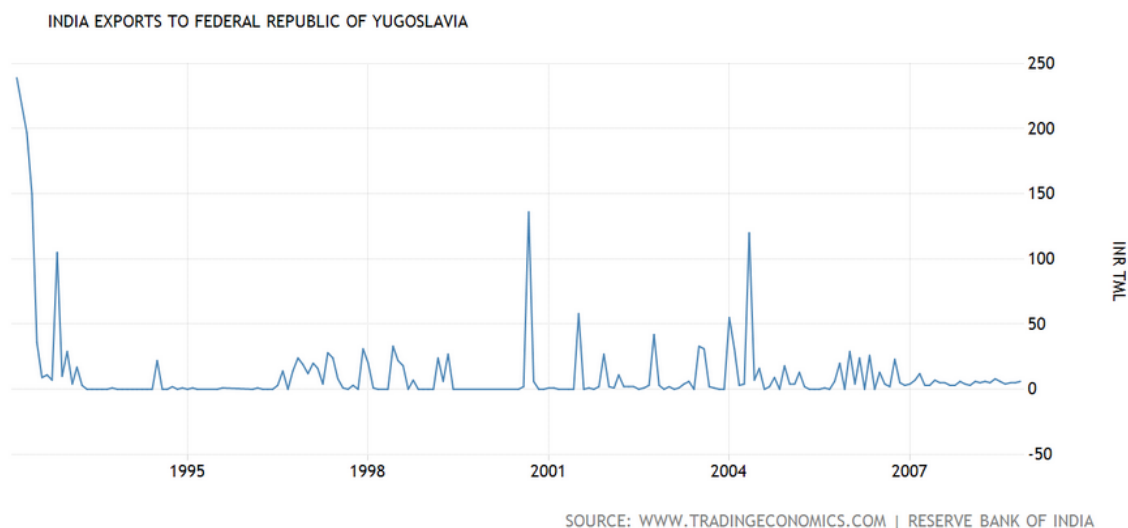
Zdroj: www.tradingeconomics.com

Obr. 3 Vývoj HDP v Srbsku během devadesátých let 20. století

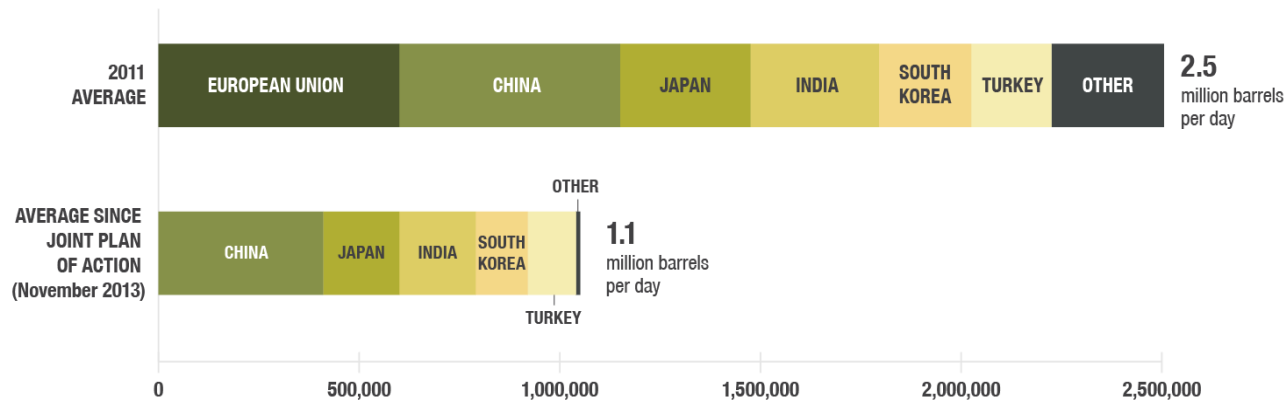
Zdroj: Crnobrnja, Nebojša, 2008

Obr. 4 Export Indie do Svazové republiky Jugoslávie v letech 1995-2007

Zdroj: www.tradingeconomics.com

Obr. 5 Íránský export ropy

IRAN'S OIL EXPORTS

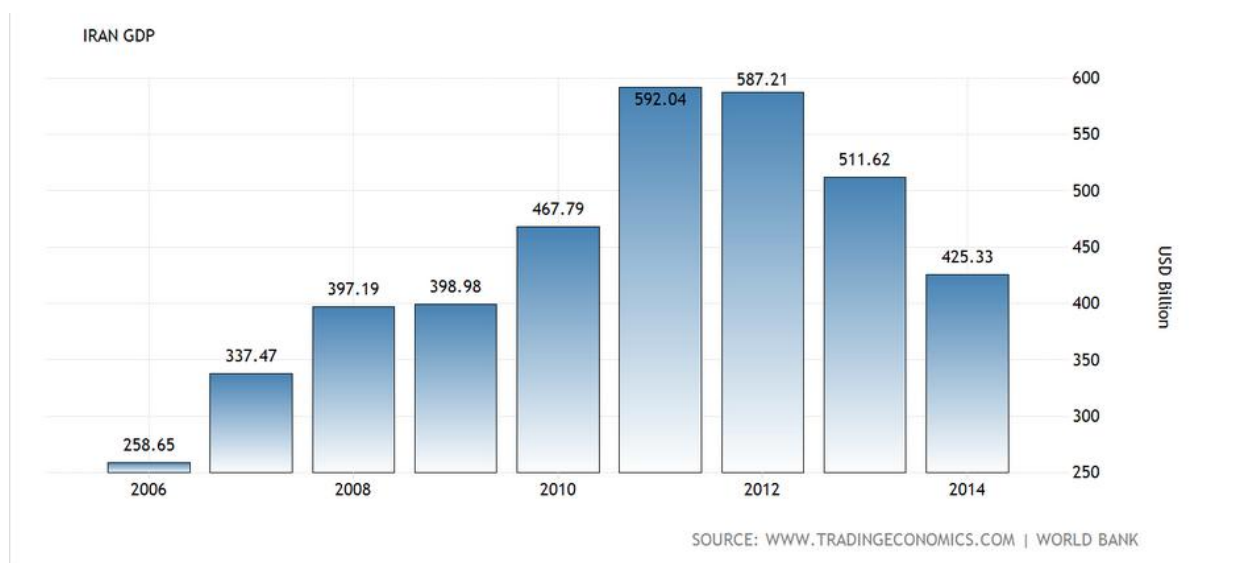
Source: Congressional Research Service

Credits: Zachary Laub, Julia Ro

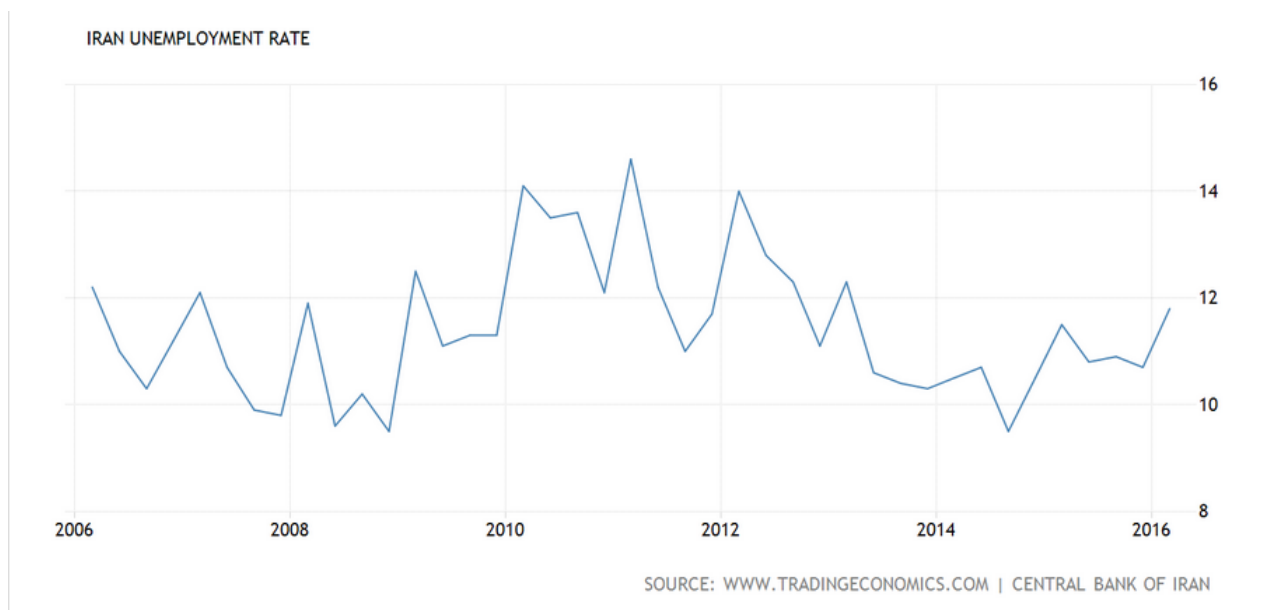
COUNCIL OF
FOREIGN
RELATIONS

Zdroj: Laub, 2016

Obr. 6 Vývoj HDP Íránu v letech 2006 až 2014

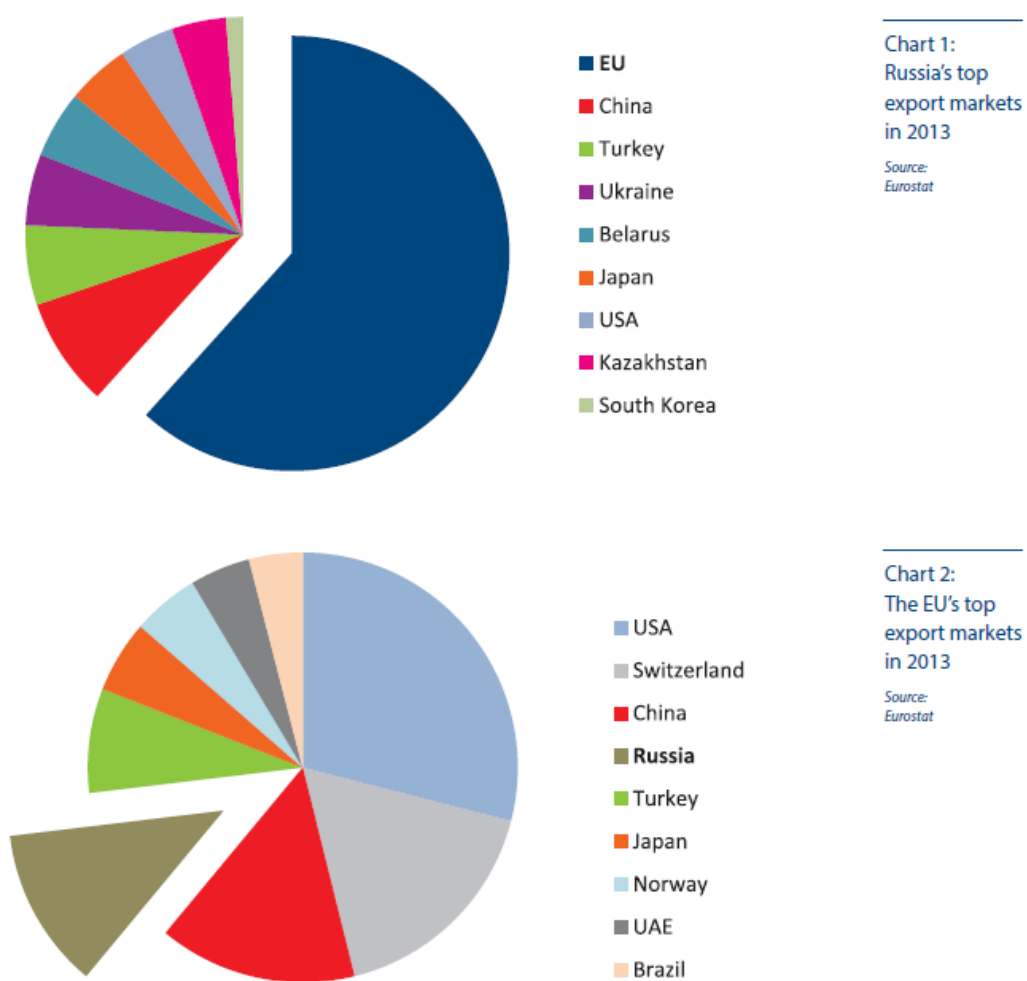
Zdroj: www.tradingeconomics.com

Obr. 7 Vývoj nezaměstnanosti Íránu v letech 2006 až 2016

Zdroj: www.tradingeconomics.com

Obr. 8 Přehled nejvýznamnějších exportních partnerů Ruska a Evropské unie v roce 2013

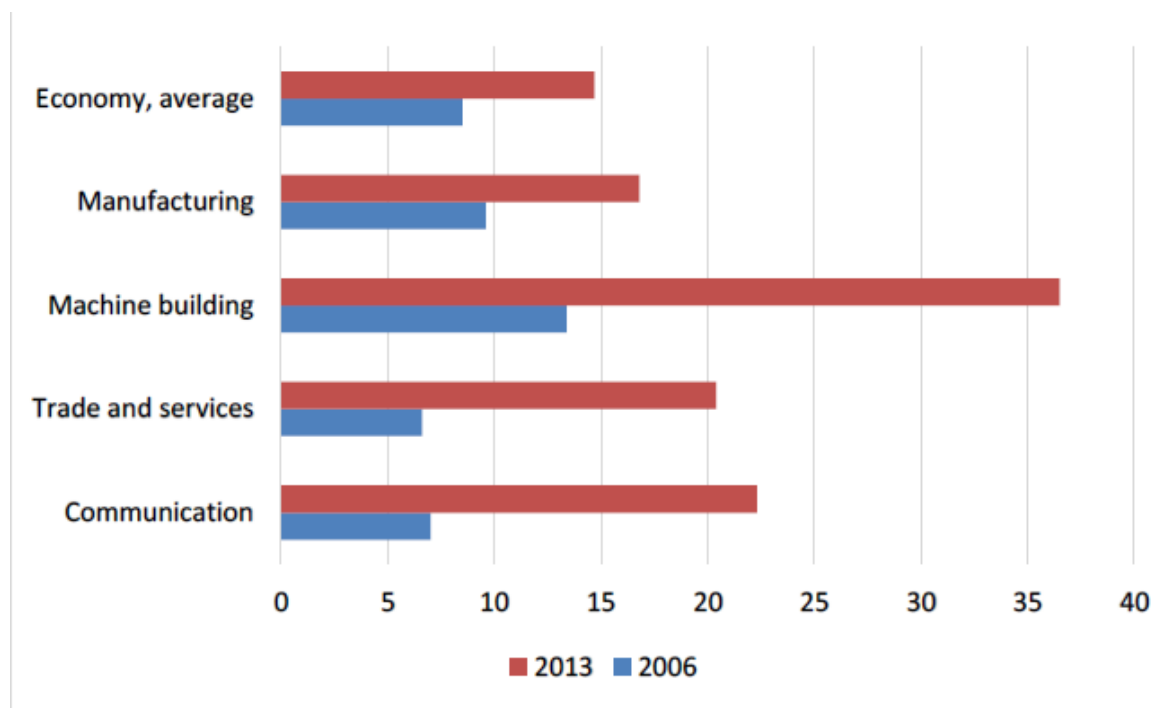
Zdroj: Bond, Odendahl, Rankin, 2015, s. 5

Obr. 9 Vývoj cen ropy v letech 2012 až 2016

Zdroj: www.tradingeconomics.com

Obr. 10 Závislost ruské ekonomiky na importu v letech 2006 a 2013; vyjádřeno procentním podílem všech výrobců

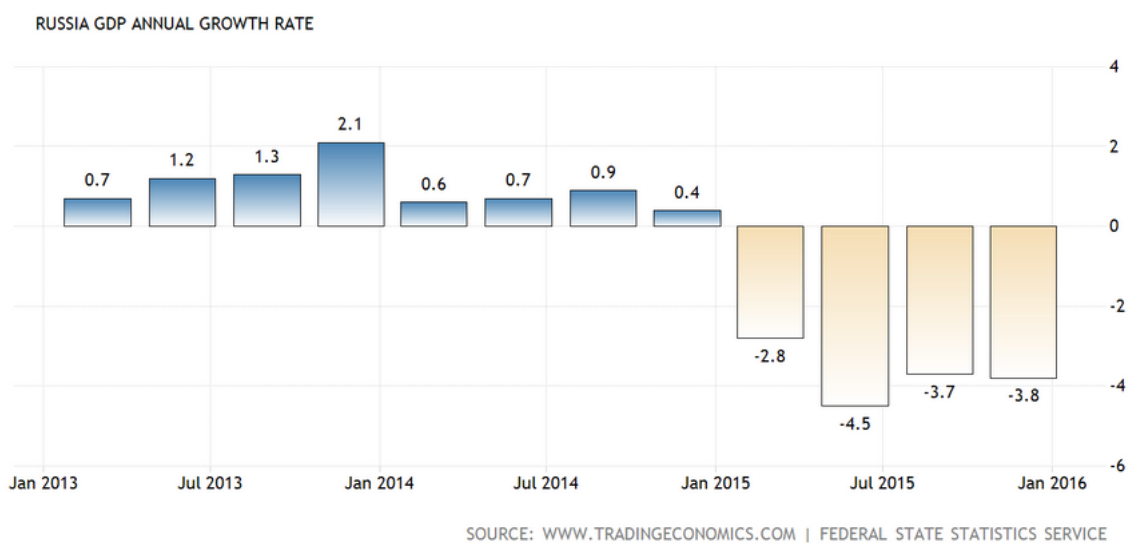
Zdroj: Oxenstierna, Olsson, 2015, s. 45

Obr. 11 Vývoj HDP v Rusku v letech 2006 – 2014

Zdroj: www.tradingeconomics.com

Obr. 12 Vývoj roční míry růstu HDP v Rusku v letech

Zdroj: www.tradingeconomics.com

Obr. 13 Vývoj inflace v Rusku v letech 2010 – 2014

Zdroj: Bond, Odendahl, Rankin, 2015, s. 8